

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
ŠIAULIŲ AKADEMIJA**

EKONOMIKOS MAGISTRO STUDIJŲ PROGRAMA

INDRĖ MONKIENĖ

Magistro studijų baigiamasis darbas

**APMOKESTINIMO NAŠTOS POVEIKIS EKONOMIKOS AUGIMUI
SĄVEIKOJE SU MOKESČIŲ SISTEMA**

Darbo vadovė: Doc. Dr. Dovilė Ruplienė

Šiauliai, 2026

**Studijuojančiojo, teikiančio baigiamąjį
darbą, GARANTIJA**

WARRANTY of Final Thesis

Vardas, pavardė <i>Name, Surname</i>	Indrė Monkienė
Padalinys <i>Faculty</i>	Šiaulių akademija <i>Šiauliai Academy</i>
Studijų programa <i>Study Programme</i>	Ekonomikos <i>Economics</i>
Darbo pavadinimas <i>Thesis topic</i>	Apmokestinimo naštos poveikis ekonomikos augimui sąveikoje su mokesčių sistema <i>The Impact of the Tax Burden on Economic Growth in the Context of the Tax System</i>
Darbo tipas <i>Thesis type</i>	Baigiamasis darbas <i>Final Thesis</i>

Garantuoju, kad mano baigiamasis darbas yra parengtas sąžiningai ir savarankiškai, kitų asmenų indėlio į parengtą darbą nėra. Jokių neteisėtų mokėjimų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

I guarantee that my thesis is prepared in good faith and independently, there is no contribution to this work from other individuals. I have not made any illegal payments related to this work.

Šiame darbe tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių citatos yra pažymėtos literatūros nuorodose.

Quotes from other sources directly or indirectly used in this thesis, are indicated in literature references.

Aš, Indrė Monkienė, pateikdamas (-a) šį darbą, patvirtinu (pažymėti)

**Embargo laikotarpis
*Embargo Period***

Prašau nustatyti šiam baigiamajam darbui toliau nurodytos trukmės embargo laikotarpį:
I am requesting an embargo of this thesis for the period indicated below:

- ☐ _____ mėnesių / *months*
(embargo laikotarpis negali viršyti 60 mėn. / *an embargo period shall not exceed 60 months*).
- ☒ Embargo laikotarpis nereikalingas / *no embargo requested*.

Embargo laikotarpio nustatymo priežastis / *Reason for embargo period:*

VILNIAUS UNIVERSITETO ŠIAULIŲ AKADEMIJOS DIRBTINIO INTELEKTO ĮRANKIŲ NAUDOJIMO RAŠTO DARBUOSE DEKLARACIJA

Vardas, pavardė: Indrė Monkienė.

Studijų programa, kursas: ekonomika, 2 kursas.

Rašto darbo pavadinimas: Apmokestinimo naštos poveikis ekonomikos augimui sąveikoje su mokesčių sistema.

Rašto darbo tipas (pvz., referatas, kursinis darbas, baigiamasis darbas): baigiamasis darbas.

Modulio / dalyko pavadinimas (išskyrus baigiamojo darbo atvejų):

Deklaracijos pateikimo data: 2025-12-29.

Patvirtinu, kad vertinimui pateiktas savarankiškai atliktas rašto darbas yra parengtas laikantis Vilniaus universiteto Akademinės etikos kodekso¹, Vilniaus universiteto studijuojančiųjų rašto darbų rengimo, gynimo ir kaupimo nuostatų², Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos rašto darbų rengimo ir gynimo tvarkos³ ir Dirbtinio intelekto naudojimo Vilniaus universitete gairių⁴.

Pažymiu, kad rašto darbo rengimui *buvo naudojami* / *nebuvo naudojami* (pabraukti tinkamą variantą) generatyvinio dirbtinio intelekto (toliau - DI) įrankiai.

Tuo atveju, jei darbo rengimui buvo pasitelkti DI įrankiai, pateikiu tikslią ir išsamią informaciją apie jų naudojimo tikslus ir apimtį:

1. DI įrankiai:

- Naudoti įrankiai (pvz.: Connected Papers, Midjourney, GitHub Copilot, *įrašyti*): _____
- Naudojimo tikslas (duomenų rinkimas, redagavimas, vertimas, priedų generavimas ar kitas, *įrašyti*): _____

2. Esminiai DI panaudojimo atvejai:

Darbo dalis/vieta (puslapis, pastraipa)	Naudojimo tikslas	Užklausų pavyzdžiai

3. Savarankiškumas ir autorystė:

- Patvirtinu, kad esu atsakingas(-a) už rašto darbo savarankiškumą ir autorystę: visos DI sugeneruotos rašto darbo dalys mano atidžiai patikrintos, patikslintos, pataisytos ir pažymėtos literatūros nuorodose. Darbas parengtas užtikrinant jame pateikiamų DI įrankiais sugeneruotų teksto dalių ir (ar) priedų tikslumą, patikimumą ir korektiškumą;

¹ Vilniaus universiteto akademinės etikos kodeksas, https://www.vu.lt/site_files/Akademinės_etikos_kodeksas_suvestinė_redakcija.pdf

² Vilniaus universiteto studijuojančiųjų rašto darbų rengimo, gynimo ir kaupimo nuostatai, 2024-05-21. https://www.vu.lt/external/sa/files/Studijuojančiųjų_RD_rengimo_gynimo_ir_kaupimo_nuostatai.pdf

³ Vilniaus universiteto Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos rašto darbų rengimo ir gynimo tvarka, https://www.sa.vu.lt/external/sa/files/Studijuojančiųjų/VUSA_Rašto_darb%C5%B3_rengimo_ir_gynimo_tvarka_2024.pdf

⁴ Dirbtinio intelekto naudojimo Vilniaus universitete gairės, https://www.vu.lt/site_files/SPN-54_2024_priedas.pdf

- Patvirtinu, kad DI įrankiai nenaudoti darbe pateikiamų duomenų, informacijos, autorių minčių klastojimui, iškraipymui ar kitokio pobūdžio klaidinančiam pateikimui.

4. Akademinei etika:

- Patvirtinu, kad pateikta informacija apie DI įrankių naudojimą yra tiksli ir išsami;
- Patvirtinu, kad DI įrankiai naudoti savarankiško duomenų rinkimo, tyrimo, analizės, teksto ar priedų (*pabraukti tinkamą; jei reikia, įrašyti papildomą informaciją _____*) (pa)pildymui, o ne kaip savarankiško darbo pakaitalas;
- Suprantu, kad nenurodytas DI įrankių naudojimas gali būti laikomas draudimo plagijuoti pažeidimu, kuris numatytas Vilniaus universiteto Akademinės etikos kodekse.

Monkienė, I. (2026). *Apmokestinimo naštos poveikis ekonomikos augimui sąveikoje su mokesčių sistema*. Magistro darbas. Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos, Regionų plėtros institutas, Šiauliai.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe tiriamas mokesčių naštos poveikis ekonomikos augimui sąveikoje su mokesčių sistema. Darbo tikslas – atlikti mokesčių naštos poveikio ekonomikos augimui vertinimą sąveikoje su mokesčių sistema 27 Europos Sąjungos (toliau – ES) šalyse.

Pirmoje darbo dalyje apibendrinama mokesčių naštos ir ekonomikos augimo reikšmė. Aptarta ekonomikos augimo ir mokesčių naštos samprata, pagrindinės ekonomikos augimo teorijos ir veiksniai, darantys įtaką augimui. Išanalizavus mokslinę literatūrą, atlikta ekonomikos augimą lemiančių veiksnių analizė.

Antroje darbo dalyje pateikiama mokesčių naštos poveikio ekonomikos augimui sąveikoje su mokesčių sistema tyrimo metodika. Suformuluotos tyrimo hipotezės, apibrėžti į analizę įtraukiami makroekonominiai veiksniai ir pagrindžiamas jų pasirinkimas.

Trečiojoje darbo dalyje analizuojama mokesčių naštos dinamika ES šalyse. Atlikus empirinių modelių skaičiavimus, įvertinti modelių patikimumo testai ir pateikta detali ekonometrinė analizė. Tyrimo rezultatai palyginami su kitų autorių gautomis išvadomis, o darbo pabaigoje pateikiamos apibendrintos išvados.

Gauti tyrimo modelių (I–V) rezultatai parodė, kad mokesčių našta ES šalyse daro neigiamą poveikį ekonomikos augimui, o keturiuose modeliuose šis ryšys yra statistiškai reikšmingas. Vertinant sąveikos modelius (VI–IX), nustatyta, kad mokesčių naštos poveikis ekonomikos augimui nesiskiria priklausomai nuo to, ar šalyse dominuoja tiesioginiai, ar netiesioginiai mokesčiai – visuose modeliuose sąveikų koeficientai buvo statistiškai nereikšmingi. Tai reiškia, kad mokesčių sistemos tipas analizuojamu laikotarpiu nekeičia mokesčių naštos poveikio ekonomikos augimui.

Raktiniai žodžiai: mokesčiai, mokesčių našta, ekonomikos augimas, mokesčių sistema.

Monkiene, I. (2026). *The Impact of the Tax Burden on Economic Growth in Interaction with the Tax System*. Master Thesis. Vilnius University, Siauliai Academy, Regional Development Institute, Siauliai.

SUMMARY

The Master's thesis examines the impact of the tax burden on economic growth in the context of the tax system. The aim of the thesis is to assess the effect of the tax burden on economic growth, taking into account its interaction with the tax system, in 27 European Union (hereinafter – EU) countries.

The first part of the thesis summarises the significance of the tax burden and economic growth. It discusses the concepts of economic growth and the tax burden, the main theories of economic growth, and the key factors influencing economic growth. Based on an analysis of the scientific literature, the determinants of economic growth are identified and examined.

The second part of the thesis presents the research methodology used to analyse the impact of the tax burden on economic growth in interaction with the tax system. It formulates the research hypotheses, defines the macroeconomic variables included in the analysis, and provides the rationale for their selection.

The third part of the thesis analyses the dynamics of the tax burden in EU countries. Following the estimation of the empirical models, model reliability tests are conducted and a detailed econometric analysis is presented. The research results are compared with the findings of other authors, and the thesis concludes with the presentation of general conclusions.

The results obtained from the research models (I–V) indicate that the tax burden in EU countries has a negative impact on economic growth, with this relationship being statistically significant in four of the models. The assessment of the interaction models (VI–IX) shows that the impact of the tax burden on economic growth does not differ depending on whether direct or indirect taxes dominate within a country's tax system, as the interaction coefficients are statistically insignificant in all models. This suggests that, during the analysed period, the type of tax system does not alter the effect of the tax burden on economic growth.

Keywords: taxes, tax burden, economic growth, tax system.

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė Pagrindinės Europos Sąjungos direktyvos	15
2 lentelė Mokslininkų identifikuoti makroekonominiai veiksniai ir jų poveikis ekonomikos augimui	22
3 lentelė Laikotarpio pasirinkimas tyrimuose	26
4 lentelė Veiksniai, darantys poveikį ekonomikos augimui	27
5 lentelė Darbe testuojamos hipotezės	28
6 lentelė Tyrimo kintamųjų apibūdinimas	31
7 lentelė Autokoreliacijos tikrinimas tyrimo modeliuose	44
8 lentelė Heteroskedatiškumo tikrinimas tyrimo modeliuose	44
9 lentelė Tarpgrupinės koreliacijos tikrinimas tyrimo modeliuose	45
10 lentelė I modelio rezultatai, naudojant 3 metų nepersidengiančius duomenis	45
11 lentelė II modelio rezultatai, naudojant 3 metų persidengiančius duomenis	46
12 lentelė III modelio rezultatai, naudojant 4 metų nepersidengiančius duomenis	47
13 lentelė IV modelio rezultatai, naudojant 4 metų persidengiančius duomenis	48
14 lentelė V modelio rezultatai su modifikacijomis (įtrauktas investicijų į ilgalaikį kapitalą kvadratinis narys)	49
15 lentelė VI modelio rezultatai naudojant 3 metų nepersidengiančius duomenis	50
16 lentelė VII modelio rezultatai, naudojant 3 metų persidengiančius duomenis	51
17 lentelė VIII modelio rezultatai, naudojant 4 metų nepersidengiančius duomenis	52
18 lentelė IX modelio rezultatai, naudojant 4 metų persidengiančius duomenis	53

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Valstybės vykdomos funkcijos	13
2 pav. Lafero kreivė.....	17
3 pav. Mokesčių naštos poveikio ekonomikos augimui teorinis vertinimo modelis.....	24
4 pav. Empirinio modelio sudarymo etapai.....	25
5 pav. Vidutinė mokesčių našta ES šalyse 2004 – 2023 m. laikotarpiu	33
6 pav. Vidutinė mokesčių našta ES šalyse 2004 – 2023 m. laikotarpiu	34
7 pav. Vidutinis realusis BVP vienam gyventojui ES šalyse 2004–2023 m.	35
8 pav. ES šalių vidutinio realiojo BVP vienam gyventojui dinamika 2004–2023 m., tūkst. eurų	36
9 pav. Vidutiniai metiniai realaus BVP pokyčiai ES šalyse 2004–2023 m. laikotarpiu, proc.	37
10 pav. Vidutiniai metiniai infliacijos pokyčiai ES šalyse 2004–2023 m. laikotarpiu, proc.	38
11 pav. Tiesioginių užsienio investicijų metiniai pokyčiai ES šalyse 2004–2023 m. laikotarpiu, proc.....	39
12 pav. Investicijos į ilgalaikį kapitalą ES šalyse 2004 – 2023 m. laikotarpiu, proc. BVP	40
13 pav. Vidutinė mokymosi trukmė ES šalyse 2004 – 2023 m., metais	41
14 pav. Vidutinė valstybės skola ES šalyse 2004-2023 m. laikotarpiu, proc. nuo BVP	42
15 pav. Vidutinis vyriausybės efektyvumas Europos šalyse, 2004–2023 m.	42

TURINYS

IVADAS.....	10
1. Mokesčių naštos poveikio ekonomikos augimui teoriniai aspektai.....	12
1.1. Mokesčių samprata, funkcijos ir rūšys	12
1.2. Mokesčių reglamentavimas Europos Sąjungoje.....	14
1.3. Mokesčių naštos samprata, funkcijos, apskaičiavimas	16
1.4. Ekonomikos augimo samprata ir jį lemiantys veiksniai.....	18
1.5. Mokesčių naštos poveikis ekonomikos augimui	19
1.6. Mokesčių naštos poveikio ekonomikos augimui empirinių tyrimų analizė	20
2. MOKESČIŲ NAŠTOS EKONOMIKOS AUGIMUI POVEIKIO VERTINIMO MODELIO SUDARYMAS IR TYRIMO PAGRINDIMAS	23
2.1. Mokesčių naštos poveikio ekonomikos augimui vertinimo modelio sudarymas.....	23
2.2. Tyrimo imties ir laikotarpio pagrindimas.....	25
2.3. Tyrimo veiksnių ir rodiklių pagrindimas.....	26
2.4. Tyrimo hipotezių formulavimas, tyrimo lygties ir empirinio modelio sudarymas	28
2.5. Rezultatų patikimumo vertinimas ir ribotumai	31
3. MOKESČIŲ NAŠTOS POVEIKIO EKONOMIKOS AUGIMUI VERTINIMAS 27 ES ŠALYSE.....	33
3.1. Mokesčių naštos ir ekonomikos augimo dinaminė analizė	33
3.2. Mokesčių naštos poveikio ekonomikos augimui sąveikoje su mokesčių sistema modelio patikimumo tyrimas ir vertinimas	43
3.3. Mokesčių naštos poveikio ekonomikos augimui tyrimas ir vertinimas	45
3.4. Empirinio tyrimo rezultatų palyginimas su kitų autorių gautų empirinių tyrimų rezultatais	54
IŠVADOS	56
LITERATŪROS SĄRAŠAS	58

IVADAS

Temos aktualumas. Mokesčių sistema yra vienas svarbiausių valstybės ekonominės politikos instrumentų, darantis tiesioginį poveikį šalies ūkio raidai, socialinei gerovei ir viešųjų finansų tvarumui. Mokesčiai ne tik užtikrina valstybės biudžeto pajamas, bet ir daro poveikį ekonomikos struktūrai, investicijų lygiui, vartojimui bei užimtumui (Kazlauskienė, 2012; Buškevičiūtė, Pukelienė, 1998). Tinkamai subalansuota mokesčių sistema sudaro sąlygas tvariam ekonomikos augimui, tuo tarpu pernelyg didelė mokesčių našta gali slopinti ekonominį aktyvumą, mažinti verslo konkurencingumą bei skatinti šešėlinę ekonomiką (Stačiokas, Rimas (2004), Gylys (2007)).

Europos Sąjungos šalių patirtis rodo, kad mokesčių struktūra ir surenkamų pajamų paskirstymas tarp tiesioginių ir netiesioginių mokesčių gali turėti reikšmingą poveikį ekonomikos augimui. Vienose valstybėse, tokiose kaip Danija ar Vokietija, vyrauja didesnė tiesioginių mokesčių dalis, o kitose – pavyzdžiui, Lenkijoje ar Bulgarijoje – dominuoja netiesioginiai mokesčiai. Ši įvairovė lemia ir skirtingus ekonominius rezultatus. Empiriniai tyrimai rodo, kad didesnis tiesioginių mokesčių svoris dažnai siejamas su mažesniu ekonomikos augimu dėl neigiamo poveikio investicijoms ir darbo paskatomis (Macek (2014), Dima, Dima (2017), Bakasoiu ir kt. (2023)). Tuo tarpu netiesioginiai mokesčiai, nors gali padidinti kainų lygį trumpuoju laikotarpiu, ilgainiui turi mažesnę neigiamą arba net teigiamą poveikį augimui, nes mažiau iškraipo gamybos veiksmų paskatas (Szarowska (2013); Andreea, Mihai (2022)).

Be to, pastaraisiais metais ypač aktualus tampa klausimas, kaip užtikrinti tvarų fiskalinės politikos balansą tarp pajamų mobilizavimo ir ekonomikos augimo skatinimo. Po 2008 m. finansų krizės ir COVID-19 pandemijos daugelis ES šalių susidūrė su padidėjusia valstybės skola ir poreikiu efektyviau valdyti biudžeto pajamas. Mokesčių sistemos pertvarkymas, užtikrinant teisingą mokesčių paskirstymą ir efektyvų surinktų lėšų panaudojimą, tapo vienu svarbiausių šiuolaikinės ekonominės politikos prioritetų (OECD (2018), Soria ir kt. (2025)). Todėl tyrimai, analizuojantys mokesčių naštos ir jos struktūros poveikį ekonomikos augimui, yra itin aktualūs tiek akademinio, tiek praktinio požiūriu.

Tyrimo problema. Mokesčių naštos poveikis ekonomikos augimui yra vienas prieštaringiausiai vertinamų klausimų ekonomikos moksle. Barro (1991), Macek (2014), Dima, Dima (2017) sutaria, kad mokesčiai yra būtinas valstybės pajamų šaltinis, jų poveikio kryptis ir intensyvumas išlieka nevienareikšmis. Teoriniai ir empiriniai tyrimai rodo, kad per didelė mokesčių našta gali riboti gamybos veiksmus, mažinti investicijų grąžą, skatinti kapitalo nutekėjimą ir slopinti vartojimą, taip mažindama bendrą ekonomikos augimo potencialą. Tuo tarpu Imamoglu (2023), Rahman, Alam, (2021) teigia, kad mokesčių poveikis priklauso nuo jų struktūros, surinktų pajamų paskirstymo ir institucijų efektyvumo.

Empiriniai tyrimai atskleidžia, kad tiesioginiai mokesčiai daro stipresnį neigiamą poveikį ekonomikos augimui nei netiesioginiai mokesčiai, nes tiesiogiai veikia darbo jėgos paskatas ir kapitalo kaupimą (Szarowska (2013), Bakasoiu ir kt. (2023), Arnold (2008)). Soria ir kt. (2025). Rahman, Alam (2021) pabrėžia, kad efektyvus surinktų mokesčių paskirstymas investicijoms į infrastruktūrą, inovacijas ar švietimą gali sumažinti neigiamą apmokestinimo poveikį ir skatinti augimą.

Atsižvelgiant į tai, kad ES šalys pasižymi skirtingomis mokesčių sistemomis ir apmokestinimo struktūra, išlieka aktuali problema – ar mokesčių našta daro vienodą poveikį ekonomikos augimui visose valstybėse, ar poveikio stiprumas priklauso nuo vyraujančios mokesčių sistemos, t. y. tiesioginių ar netiesioginių mokesčių dominavimo? Ši problema tampa itin reikšminga siekiant įvertinti, kokios apmokestinimo struktūros skatina ilgalaikį ir tvarų augimą, o kurios jį riboja.

Tyrimo objektas. Apmokestinimo naštos poveikis ekonomikos augimui.

Tyrimo hipotezės.

H1: Didėjanti mokesčių našta mažina ekonomikos augimą.

H2: Šalyse, kuriose mokesčių sistemoje dominuoja tiesioginiai mokesčiai, mokesčių našta daro stipresnį neigiamą poveikį ekonomikos augimui nei šalyse, kuriose vyrauja netiesioginiai mokesčiai.

Tyrimo tikslas – ištirti apmokestinimo naštos poveikį ekonomikos augimui ES valstybėse, nustatant, ar skirtingos mokesčių sistemos lemia nevienodą ekonomikos augimo poveikį.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti mokesčių naštos poveikio ekonomikos augimui teorinius aspektus.
2. Atlikti mokesčių naštos poveikio ekonomikos augimui mokslinių tyrimų analizę.
3. Sudaryti mokesčių naštos poveikio ekonomikos augimui vertinimo modelį.
4. Atlikti mokesčių naštos poveikio ekonomikos augimui vertinimą 27 Europos Sąjungos šalyse.
5. Įvertinti mokesčių naštos poveikio ekonomikos augimui skirtumus tarp šalių su skirtingomis mokesčių sistemomis.

Tyrimo metodai. Siekiant ištirti mokesčių naštos poveikį ekonomikos augimui, darbe bus atliekama mokslinės literatūros bei atliktų mokslinių tyrimų analizė, duomenų sisteminimas ir apibendrinimas, grafinis atvaizdavimas. Tyrimui atlikti pasirinktos 27 ES šalys 2004 – 2023 m. laikotarpiu. Tyrimui atlikti duomenys apdorojami „MS Excel“ ir „GRET“ programine įranga.

Darbo struktūra. Pirmoje darbo dalyje sprendžiami pirmieji du tyrimo uždaviniai. Apžvelgiami mokesčių naštos poveikio ekonomikai teoriniai aspektai – pateikiama mokesčių sąvokos samprata, funkcijos, apžvelgiamas apmokestinimo reglamentavimas Europos Sąjungoje. Apibrėžiamas ekonomikos augimo ir mokesčių naštos samprata bei turinys. Analizuojami mokesčių naštos poveikio ekonomikos augimui empiriniai tyrimai.

Antroje darbo dalyje sprendžiamas trečiasis uždavinys. Pateikiama apmokestinimo naštos poveikio ekonomikos augimui vertinimo metodika, kurioje išsamiai apibrėžiama tyrimo imtis ir analizuojamas laikotarpis, apibendrinami pagrindiniai tyrimo veiksniai bei rodikliai. Suformuluojamos tyrimo hipotezės, sudaroma ekonometrinė lygtis ir empirinis modelis.

Trečioje darbo dalyje sprendžiamas ketvirtasis ir penktasis uždaviniai. Atliekama, apmokestinimo naštos poveikio ekonomikos augimui sąveikoje su mokesčių sistema analizė, ES šalyse. Analizės būdu vertinamas apmokestinimo naštos poveikis ekonomikos augimui sąveikoje su mokesčių sistema. Apibendrinami sudarytų modelių gauti rezultatai, pateikiamos išvados.

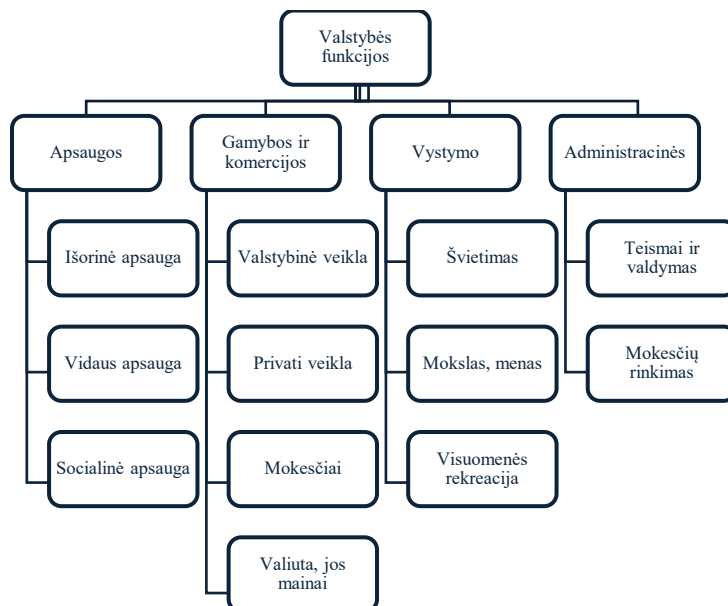
1. Mokesčių naštos poveikio ekonomikos augimui teoriniai aspektai

1.1. Mokesčių samprata, funkcijos ir rūšys

Valstybės valdymui ir jos funkcijų atlikimui reikalingi dideli finansiniai ištekliai. Vienintelis išteklius, kuris puikiai žinomas nuo seniausių laikų – mokesčiai. Jie atsirado kartu su valstybe, nes jau tais laikais reikėjo ne tik išlaikyti valstybę, bet ir vykdyti jos funkcijas. Senovėje tokios mokesčių sistemos kaip šiais laikais nebūdavo. Tuomet vyravo mokesčiai natūra (gyvuliai, žvėrių kailiai, maisto produktai gauti iš žemės ūkio), prievolių mokesčiai (dalyvavimas karuose, viešuosiuose darbuose) ir kt., kurie laikui einant keitėsi kartu su valstybe.

Autoriai savo darbuose mokesčius apibūdina įvairiai. Tiley (2008) pateikia tokį apibūdinimą: mokesčiai – tai privalomi įnašai valstybės išlaikymui, kurie imami iš asmenų, jų turimos nuosavybės, gaunamų pajamų, atliekamų operacijų, nustatant proporcingą apmokestinamo objekto tarifą. Stačiokas, Rimas (2004) mokesčius apibūdina kaip įstatymų tvarka viešosios valdžios nustatyta privaloma piniginė įmoka, už kurią mokesčio mokėtojai nėra atlyginama. Guzy (2017) teigia, kad mokesčiai yra valstybės ar teritorinės valdžios įstatymais nustatyti privalomi mokėjimai į nebiudžetinius fondus ar valstybės biudžetą. Tuo tarpu Kazlauskienė (2012) mokesčius apibrėžia, kad tai valstybės ar savivaldybės įstatymais nustatyti privalomi mokėjimai į tam tikrą biudžetą arba nebiudžetinius fondus. Pasak Timinskaitės ir kt. (2023) mokesčiai yra pagrindinė ir neatskiriama kiekvienos valstybės fiskalinės sistemos dalis, užtikrinanti nuolatinės valstybės pajamas, kurios vėliau perskirstomos ir naudojamos šalies ekonominei bei socialinei plėtrai. Siudavičius, Endrijaitis (2020) teigia, kad mokesčiai gali būti apibūdinami siaurąją arba plačiąją prasme. Plačiąją prasme mokesčiai apima visus valstybės taikomus privalomojo pobūdžio finansinius instrumentus, kuriais siekiama surinkti viešąsias pajamas. Tokiu atveju akcentuojamas jų privalomas pobūdis. Siaurąją prasme mokesčiai – privalomi mokėjimai, kurie yra neatlygintini ir neturi tikslinės paskirties. Bužinskienė, Vaitaitienė (2020) teigia, kad mokesčiai sudaro pagrindinį valstybės biudžeto pajamų šaltinį, iš kurio finansuojamos valstybės išlaidos. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatyme pateiktas toks apibūdinimas: „Mokestis - mokesčio įstatyme mokesčių mokėtojai nustatyta piniginė prievolė valstybei“.

Apžvelgus įvairių autorių sampratą, galima daryti prielaidą, kad mokesčiai tai valstybės nustatyta rinkliava, kurią moka fiziniai ir juridiniai asmenys. Surinkti mokesčiai yra valstybės pajamos, kurias valstybė naudoja atlikdama įvairias funkcijas (žr. 1 pav.).

1 pav. Valstybės vykdomos funkcijos

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Meidūnu, Puzinausku (2001)

Anot Biko, Subačkienės ir kt. (2015), pagrindiniai tikslai, kuriuos šalis turi užtikrinti – tai ekonominis ir socialinis teisingumas, valstybės ekonominis augimas bei gyventojų gerovė, viešųjų paslaugų kokybiškumas. Todėl tikslams įvykdyti reikia pajamų, kurių Lietuvoje didžiąją dalį sudaro mokesčiai.

Kiekvienos valstybės pareiga vykdyti tokias veiklas, kurių privačios įmonės nesugebėtų teikti arba nėra tam suinteresuotos, nes tai nenaudinga, pavyzdžiui: tiesti kelius ir juos prižiūrėti, išlaikyti kariuomenę, oro laivyną ir pan. Taip pat privatūs asmenys nenoriai imtųsi vidaus saugumo užtikrinimo vykdant teismų bei policijos veiklą. Be to, privatūs asmenys minėtuose veiklos srityse gali būti ir nepatikimi (Buškevičiūtė, Pukelienė, 1998). Todėl valstybė privalo teikti tokias paslaugas kaip valstybės vidaus ir išorės apsauga, medicininis aptarnavimas, nemokamas mokslas, priežiūra tapus neįgaliam ar išlaikymas netekus darbo, bei rūpintis visuomenės gerove tiesiant kelius, statant žaidimų aikštes, įrengiant parkus ir pan.

Meidūnas, Puzinauskas (2001) mokesčių esmę įvardija kaip valstybės pareigą sukaupiti piniginius išteklius tam, kad galėtų vykdyti funkcijas. Taip pat pamini jog valstybė prievarta ima mokesčius iš mokesčių mokėtojų įstatymų nustatyta tvarka.

Kalbant apie mokesčius matoma, kad jų yra įvairių rūšių. Kiekvienoje šalyje yra skirtingi mokesčiai ir jų dydžiai, kurie priklauso nuo valstybės fiskalinės politikos. Buškevičiūtė (2007) teigia, kad šalių mokesčių sistemoje dažniausiai išskiriami tiesioginiai ir netiesioginiai mokesčiai.

Tiesioginiai mokesčiai – tai mokesčiai, kurie nustatomi tiesiogiai mokesčių subjektui (fiziniam ar juridiniam asmeniui), kai mokėtojas atsižvelgdamas į turimą apmokestinimo objektą, mokestį sumoka pats. Šiems mokesčiams priklauso pajamų, turto, paveldėjimo, verslo ir kiti mokesčiai (Meidūnas, Puzinauskas, 2001).

Netiesioginiai mokesčiai pasak Kazlauskienės (2012), gaunami naudojant kainų sistemą. Šie mokesčiai yra įtraukiami į galutinę prekės kainą. Šiuos mokesčius valstybė surenka ne tiesiogiai iš galutinių prekių ar paslaugų vartotojų, bet per tarpininkus – verslo subjektus, vykdančius prekių ar

Apmokestinimo naštos poveikis ekonomikos augimui sąveikoje su mokesčių sistema, Indrė Monkienė.

paslaugų pardavimą. Tokiems mokesčiams priskiriamas pridėtinės vertės mokestis, akcizai, muitai bei fiskaliniai monopoliai.

1.2. Mokesčių reglamentavimas Europos Sąjungoje

Europos Sąjunga tai dvidešimt septynių valstybių ekonominė ir politinė bendrija, kurios dvidešimt šalių turi bendrą valiutą – eurą. Europos Sąjunga sukurta 1992 m. sudarius Maastrichto sutartį, kuri įsigaliojo 1993 m. lapkričio 1 d. Bendrijos tikslas – skatinti taiką, savo vertybes ir savo tautų gerovę, sukurti vidaus rinką. Sąjunga siekia Europos, kurioje vystymasis būtų tvarus, pagrįstas subalansuotu ekonomikos augimu ir stabiliomis kainomis, didelio konkurencingumo socialine rinkos ekonomika, kuria siekiama visiško užimtumo ir socialinės pažangos, taip pat aukšto lygio aplinkos apsauga bei aplinkos kokybės gerinimas (Europa, 2025).

Vienas iš pagrindinių ES laimėjimų – Šengeno erdvė. Ji pradėta kurti 1985 m. tarp penkių valstybių (Prancūzijos, Vokietijos, Belgijos, Nyderlandų, Liuksemburgo). Šioje erdvėje nėra vidaus sienų, todėl asmenys, verslininkai ar turistai gali laisvai judėti iš vienos valstybės į kitą. Šiuo metu Šengeno erdvei priklauso 29 valstybės, iš jų 25 ES valstybės ir 4 Europos laisvosios prekybos asociacijos narės (Islandija, Lichtenšteinas, Šveicarija ir Norvegija).

ES pagrindas – dvidešimt septynios valstybės narės, prie kurių Lietuva prisijungė 2004 m. gegužės 1 d. Visos bendrijos šalys yra laisvos ir nepriklausomos. Pagrindinė Europos sąjungos varomoji jėga – bendroji rinka. Sąjungos teritorijoje asmenys, prekės, paslaugos, kapitalas gali laisvai judėti. Todėl laisvam verslo judėjimui labai svarbu mokesčių sistemos suvienodinimas. Siekiant ES šalyse narėse suvienodinti mokesčių sistemą, kuriama bendra mokestinė bazė, kurią svarbu integruoti į ES šalių mokesčių sistemas. Svarbu paminėti, kad priimant sprendimus, teisės aktus ES lygmeniu dalyvauja daugybė ES institucijų, kurios sudarytos iš visų narių atstovų. O priimtus Europos sąjungos teisės aktus įgyvendina valstybės narės ir atsakinga ES institucija arba institucijos. Bendra mokesčių politika Europos sąjungoje išdėstyta sutartyje dėl Europos sąjungos veikimo. Sutartyje nustatytą ES mokesčių politikos sistemą susideda iš skyriaus dėl teisės aktų, susijusių su akcizais, apyvartos mokesčiais, ir kitų formų netiesioginiu apmokestinimu, skyrius, apimantis mokesčius, kurie turi netiesioginės įtakos ES bendrosios rinkos sukūrimui, skyrius, susijęs su laisvu paslaugų, asmenų, kapitalo judėjimu, aplinka ir konkurencija. Na o bendrieji ES mokesčių politikos tikslai yra išdėstyti Komisijos Mokesčių ir muitų sąjungos generalinio direktorato 2023 m. valdymo plane. Tačiau Europos sąjunga tiesiogiai nenustato mokesčių ar nekeičia mokesčių tarifų. Sąjungos šalys pačios savarankiškai nustato mokesčius bei jų tarifus atsižvelgdamos į nacionalinius prioritetus. Nors ir savarankiškai mokesčius šalyje koordinuoja, tačiau turi užtikrinti jog nacionalinės mokesčių taisyklės nekliudytų ES bendrosios rinkos veikimui, bei turi laikytis tam tikrų nustatytų pagrindinių principų. Taip siekiama užtikrinti asmenims ir įmonėms dvigubo apmokestinimo išvengimą, mokesčių susigrąžinimą iš kitos ES valstybės ar konkurencijos iškraipymą. ES apmokestinimą sudaro du elementai - tiesioginiai mokesčiai ir netiesioginiai mokesčiai.

Bendrieji principai valstybėms narėms yra nustatomi ir įtvirtinami per Europos Sąjungos direktyvas mokesčių srityje. Direktyvos yra pagrindinis ES teisėkūros instrumentas, kuriuo suderinamos valstybių narių mokesčių taisyklės ir užtikrinamas bendrosios rinkos veikimas. 1 lentelėje pateikiamos pagrindinės Europos Sąjungos mokesčių direktyvos, kurios turi didžiausią reikšmę užtikrinant bendrosios rinkos veikimą ir mokesčių sistemų suderinimą.

Pagrindinės Europos Sąjungos direktyvos

Direktyvos numeris	Pavadinimas	Tikslas	Praktinė reikšmė
Tiesioginiai mokesčiai			
2003/49/EB	Palūkanų ir autoriinių atlyginimų direktyva	Atleisti tarpvalstybinius mokėjimus nuo papildomo šaltinio mokesčio	Palengvina kapitalo, technologijų ir intelektualinės nuosavybės judėjimą ES
2009/133/EB	Susijungimų direktyva	Užtikrinti mokestinį neutralumą įmonių reorganizacijoms	Supaprastina jungimosi, padalijimo ir turto perdavimo procesus
2011/96/ES	Motinių ir dukterinių bendrovių direktyva	Išvengti dividendų dvigubo apmokestinimo tarp įmonių	Skatina investicijas tarpvalstybiniu mastu, užtikrina kapitalo judėjimą
2016/1164	ATAD 1 – Kovos su mokesčių vengimu direktyva	Įvesti bendras kovos su mokesčių vengimu taisykles (palūkanų ribojimai, CFC, hibridinės neatitiktys)	Uždaro spragas, kuriomis naudojosi tarptautinės grupės vengiant mokesčių
Netiesioginiai mokesčiai			
2003/96/EB	Energetikos produktų ir elektros energijos apmokestinimo direktyva	Nustatyti minimalius tarifus degalams, elektrai ir šildymui	Harmonizuoja energetikos mokesčius, skatina aplinkosaugą
2006/112/EB	PVM direktyva	Sukurti bendrą pridėtinės vertės mokesčio sistemą ES	Užtikrina vienodą PVM taikymą ir vidaus rinkos veikimą
2008/118/EB	Akcizų direktyva	Suderinti akcizų taikymo taisykles	Leidžia laisvai judėti akcizinėms prekėms be dvigubo apmokestinimo

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis www.EUR-Lex.com (2025)

Kaip matyti iš 1 lentelės, dalis direktyvų reglamentuoja netiesioginius mokesčius (PVM, akcizus, energetikos produktų apmokestinimą), o kita dalis – tiesioginius mokesčius (dividendus, palūkanas, įmonių reorganizacijas). Taip pat matyti, kad ES mokesčių politika nėra orientuota į tarifų nustatymą, o labiau į bendrų taisyklių suderinimą, siekiant išvengti dvigubo apmokestinimo, užtikrinti skaidrumą bei sąžiningą konkurenciją.

Apibendrinant galima teigti, kad Europos Sąjungos mokesčių politika remiasi direktyvų taikymu, kurie ne nustato konkrečius mokesčių tarifus, o užtikrina bendrą taisyklių sistemą, leidžiančią veikti vidaus rinkai. Valstybės narės išlaiko mokestinę nepriklausomybę, tačiau privalo laikytis bendrų principų, kad būtų išvengta dvigubo apmokestinimo, konkurencijos iškraipymų ir būtų sudarytos vienodos sąlygos asmenims bei įmonėms. Direktyvos sudaro teisinį pagrindą nacionalinėms

sistemoms derėti tarpusavyje, o tai ypač svarbu siekiant tvaraus ekonomikos augimo ir bendrosios rinkos stabilumo.

1.3. Mokesčių naštos samprata, funkcijos, apskaičiavimas

Formuojant efektyvią mokesčių sistemą, būtina atkreipti dėmesį į mokesčių našta. Mokesčių naštos rodiklis yra vienas svarbiausių veiksnių, lemiančių tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą, šalies ekonomikos augimą, verslo aplinkos patrauklumą (Gravelle, Marples, 2014).

Mokesčių našta Celikay (2018) apibrėžia kaip mokesčių ir papildomų su jų administravimu susijusių išlaidų visumą. O mokesčių našta gali būti matuojama keliais skirtingais būdais: bendra sumokėtų mokesčių suma, bendra mokesčių suma, tenkanti vienam gyventojui, lyginant sumokėtus mokesčius su pajamomis, arba skaičiuojant bendrą mokesčių našta – bendra mokesčių suma, tenkanti vienam gyventojui, lyginant sumokėtus mokesčius su bendruoju vidaus produktu.

Mokesčių naštos rodikliu įvertinamas mokamų mokesčių dydis ir išlaidos, susijusios su mokesčių mokėjimu. Mokesčių našta gali būti matuojama tokiais būdais:

- absoliučia sumokėtų mokesčių suma;
- absoliučia mokesčių suma, tenkančia vienam gyventojui, sumokėtus mokesčius lyginant su pajamomis;
- absoliučia mokesčių suma, tenkančia vienam gyventojui, sumokėtus mokesčius lyginant su bendruoju vidaus produktu, kai skaičiuojama bendroji mokesčių našta.

Mokesčių našta gali būti bendra ar individuali. Bendra mokesčių našta įvertina visų šalies gyventojų mokamų mokesčių dydį, o individuali įvertina fizinio asmens ar įmonės mokamų mokesčių dydį.

Mokestinės pajamos susidaro iš tiesioginių ir netiesioginių mokesčių, todėl ir mokesčių našta paprastai skirstoma į šiuos du tipus (Novošinskienė, Stankauskaitė, 2010).

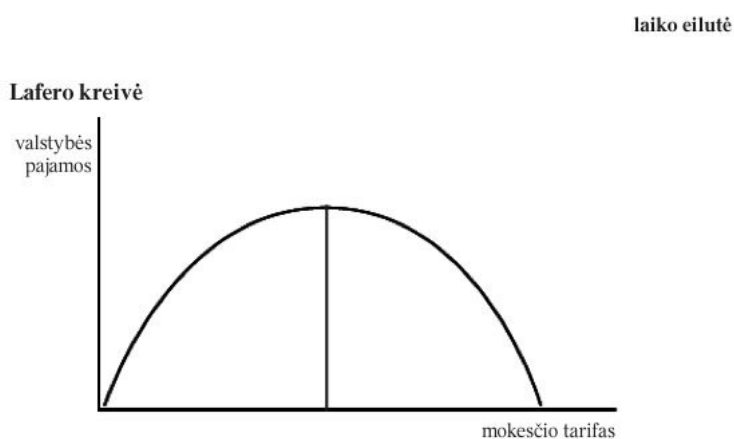
- Tiesioginė mokesčių našta suprantama kaip mokesčių suma, kurią tiesiogiai į biudžetą sumoka mokesčių mokėtojas. Ji gali būti matuojama absoliučia verte, atsižvelgiant į nagrinėjamo laikotarpio pokyčius, arba santykinę verte – dažniausiai kaip mokesčių pajamų santykis su bendruoju vidaus produktu. Pastarasis metodas yra plačiausiai taikomas moksliniuose tyrimuose.
- Netiesioginė mokesčių našta siejama su kaštais, patiriamais mokesčiams apskaičiuoti, sumokėti ir administruoti. Nors universalus jos apskaičiavimo metodo nėra, šią našta galima įvertinti įvairiais būdais. Valstybės mastu tai gali būti institucijų, atsakingų už mokesčių administravimą, išlaidos, o įmonių lygmeniu – darbuotojų, pavyzdžiui, buhalterių ar apskaitininkų, darbo užmokestis, skirtas mokesčių tvarkymui.

Vainienė (2020) mokesčių našta skirsto ne į du, o į tris tipus: tiesioginę, netiesioginę, paslėptą. Tiesioginė apima mokamų mokesčių sumą. Netiesioginė apima mokesčių mokėjimo sukuriamas išlaidas. Paslėptą įvertinama kaip surinktų mokesčių panaudojimo sukuriama našta.

Atliekant mokesčių naštos analizę, reikšmingą vaidmenį atlieka ją lemiantys veiksniai. Gylys (2007) pažymi, kad mokesčių naštos analizėje svarbu atsižvelgti į kiek įmanoma daugiau mokesčių našta

lemiančių veiksnių. Pagal mokesčių naštos veikimo veiksnius ekonomikoje, mokesčių našta gali būti skaičiuojama dviem lygiais: mikroekonominiu lygiu (valstybės, savivaldybės) ir mikroekonominiu lygiu (gyventojo, šeimos, juridinio asmens) (Juškevičienė, 2012).

Novošinskienė ir Stankauskaitė (2010) teigia, kad mokesčių našta daugiausia lemia mokesčių sistemos elementai, tokie kaip mokesčių bazė ir taikomi tarifai. Anot autorių, mokesčių tarifų didinimas nebūtinai užtikrina didesnes biudžeto pajamas, nes per didelė našta skatina dalį mokesčių mokėtojų slėpti savo pajamas. Be to, pernelyg didelis ūkio subjektų pajamų apmokestinimas slopina jų iniciatyvumą ir riboja ekonomikos augimo potencialą. Tuo tarpu sumažėjus biudžeto įplaukoms, valstybė susiduria su apribotomis galimybėmis spręsti svarbius socialinius ir ekonominius klausimus. Nagrinėjant surenkamų mokesčių pajamų ir mokesčių tarifų tarpusavio ryšį, išsami analizė gali būti atliekama pasitelkiant Lafero kreivę (žr. 2 pav.).

2 pav. Lafero kreivė.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Jaskelevičiumi (2008)

Lafero kreivė nusako, kad ekonominė veikla mažėja didėjant apmokestinamajai bazei. Todėl bendros valstybės pajamos iš mokesčių auga tik tuo atveju, jei mokesčių tarifai yra santykinai žemi, o didėjant tarifams jos gali mažėti. Vyriausybė, nustatydamą mokesčių tarifus, negali tiesiogiai kontroliuoti mokestinių įplaukų, nes pasiekus tam tikrą mokesčių naštos lygį pajamų augimas stabilizuojasi. Toliau didinant tarifus, bendros įplaukos gali mažėti dėl šešėlinės ekonomikos plėtros bei mokesčių mokėtojų perkrovimo, kuris sumažina jų disponuojamas pajamas ir darbo bei investicijų motyvą (Giedraitis ir kt. 2023).

Mokesčių našta yra vienas svarbiausių rodiklių, apibūdinančių valstybės apmokestinimo lygį ir fiskalinės politikos intensyvumą. Ji parodo, kokią BVP dalį sudaro valstybės surenkamos mokesčių pajamos. Autoriai Macek (2014), Damavičiūtė (2016), Gaspar ir kt. (2016), Dahal (2020) mokesčių našta skaičiuoja pagal formulę:

$$\text{Mokesčių našta} = \frac{\text{Mokesčių pajamos}}{\text{BVP}} \times 100\% \quad (1)$$

Ši formulė leidžia palyginti skirtingų šalių mokesčių sistemas ir įvertinti jų efektyvumą (Gaspar ir kt., 2016). Pasak Dahal (2020), šis santykis atspindi šalies ekonomikos dydį ir fiskalinės politikos gebėjimą mobilizuoti viešąsias pajamas, o Choudhary ir kt. (2024) pažymi, kad mokesčių ir BVP santykio rodiklis leidžia nustatyti, ar pasiektas pakankamas mokesčių lygis, užtikrinantis tvarų ekonomikos augimą. Šį metodą plačiai taiko Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (OECD), Tarptautinis valiutos fondas bei Pasaulio bankas, vertindami šalių mokesčių sistemas ir viešųjų finansų tvarumą.

1.4. Ekonomikos augimo samprata ir jį lemiantys veiksniai

Ekonomikos augimas – tai nuolatinis gamybos pajėgų didėjimas, pasireiškiantis nacionalinio produkto (pajamų) apimties didėjimu. Šį procesą apibūdina du pagrindiniai rodikliai:

- realiojo bendrojo arba grynojo nacionalinio produkto augimo tempai, atspindintys ekonomikos sukuriamos produkcijos ir paslaugų apimties didėjimą;
- vienam šalies gyventojui tenkančio realiojo bendrojo arba grynojo nacionalinio produkto didėjimo tempai, atspindintys gerėjančias gyvenimo sąlygas (Jakutis ir kt. 2007).

Callen (2017) ekonomikos augimą apibrėžia kaip nuolatinį procesą, kurio metu didėja šalies gebėjimas gaminti prekes ir teikti paslaugas, o kartu auga bendrasis produktyvumas, kuris paprastai vertinamas bendrojo vidaus produkto rodikliu.

Mokslinėje literatūroje įvairūs autoriai ekonomikos augimą skirsto į du tipus – trumpalaikį ir ilgalaikį. Trumpalaikis ekonomikos augimas pasireiškia tuomet, kai šalies ūkis pradeda aktyviau naudoti iki tol nenaudotus pajėgumus ir taip padidina realią gamybą. Tokie nepanaudoti pajėgumai atsiranda dėl nepakankamo ekonominio potencialo išnaudojimo, t. y. kai dalis išteklių lieka neįdarbinti arba jie naudojami neefektyviai (Osiobe, 2019). Ilgalaikį ekonomikos augimą Kaboul ir kt. (2019) apibūdina kaip šalies gamybos potencialo didėjimą, kurį lemia ilgalaikis visuminės pasiūlos augimas. Jakeliūnaitė ir Skvarciany (2019), nagrinėjusios tiesioginių užsienio investicijų poveikį ekonomikos augimui, teigia, kad ekonomikos augimas yra vienas svarbiausių ir dažniausiai analizuojamų ekonominių rodiklių, kuris dažniausiai siejamas su realiojo bendrojo vidaus produkto didėjimu. Šis procesas yra ilgalaikis ir reiškia, kad laikui bėgant didėja realiojo bendrojo nacionalinio produkto, grynojo nacionalinio produkto bei nacionalinio produkto apimtys, tenkančios vienam gyventojui. Be to, bendrojo arba grynojo nacionalinio produkto augimo tempai, apskaičiuoti vienam šalies gyventojui, atspindi visuomenės gyvenimo lygio pokyčius. Pasak Gaigalio ir Škėmos (2017) bendrasis vidaus produktas laikomas pagrindiniu ekonomikos plėtros matu, atspindinčiu jos raidą, augimo tempą ir gyventojų gyvenimo lygio kilimo galimybes. Mokestinėje literatūroje analizuojamos įvairios ekonomikos augimo teorijos, tačiau dažniausiai nagrinėjamos:

- klasikinė;
- J. M. Keinso ir neokeinsistinė;
- neoklasikinė;
- endogeninė.

Teoriniu ekonomikos augimo pradininku galima laikyti T. Smith. Jis siūlė ekonomikos augimo procesą tirti remiantis gamybos funkcija. Klasikinės teorijos šalininkai mano, kad gamyba auga, kai auga gyventojų skaičius, investicijos ir darbo našumas (Gokal, Hanif, 2004).

J. M. Keinsio ir neokeinsistinė ekonominio augimo teorija, teigia, kad rinkos ekonomika yra iš prigimties nestabili ir veikia lyg „ant peilio ašmenų“. Pagal šią teoriją, pusiausvyros sąlygos yra tokios griežtos, jog jų natūraliai pasiekti tikimybė yra labai maža. Neokeinsistiniai augimo modeliai daugiausia orientuojasi į ekonomikos nestabilumo ir nedarbo analizę. Šiuose modeliuose ypatingas dėmesys skiriamas investicijų ir santaupų dvigubam vaidmeniui – tiek kaip bendrosios paklausos komponentui, tiek kaip pagrindiniam kapitalo plėtros šaltiniui (Snieska ir kt., 2005).

Neoklasikinė ekonomikos augimo teorija, kurią patobulino R. Solow ir T. Swan, teigia, kad šalies ar regiono bendroji gamybos apimtis priklauso nuo darbo, kapitalo bei už modelio ribų esančių technologinių veiksnių. Ši teorija remiasi prielaida, kad didėjant kapitalo ir darbo santykiui darbo našumo augimas palaipsniui mažėja, išskyrus atvejus, kai ilgai jį palaiko nuolatinės technologinės naujovės. Tokiu būdu ilgojo laikotarpio produkcijos didėjimą lemia išoriškai sąlygoti technologiniai pokyčiai (Butkus, Matuzevičiūtė, 2009).

Endogeninė ekonomikos augimo teorija, kurios pagrindiniai atstovai yra P. Romer ir R. Lucas, teigia, kad ilgalaikį augimą lemia vidiniai veiksniai – žmogiškasis kapitalas, inovacijos ir technologijų plėtra. Ji pabrėžia investicijų į švietimą, mokslinius tyrimus ir inovacijas svarbą, nes jos užtikrina nuolatinį produktyvumo augimą bei leidžia šalims pačioms formuoti savo ekonomikos plėtros kryptį (Šetikienė, 2022).

1.5. Mokesčių naštos poveikis ekonomikos augimui

Fiskalinė politika yra vienas pagrindinių valstybės ekonominės politikos instrumentų, leidžiančių daryti tiesioginį poveikį ekonomikos augimo tempams. Jos poveikis pasireiškia per biudžeto pajamas ir išlaidas, o ypač per mokesčių sistemą, kuri lemia investicijų mastą, darbo paskatas ir vartojimo lygį. Ekonomikos augimą lemia daugybė veiksnių – kapitalo kaupimas, technologinė pažanga, žmogiškasis kapitalas, išteklių panaudojimo efektyvumas ir fiskalinė politika. Tarp minėtų veiksnių pastaroji ypač svarbi, nes per mokesčių sistemą valstybė formuoja sąlygas verslo aplinkai, užimtumui ir produktyvumui, kurie yra pagrindiniai ekonomikos augimo veiksniai (Barro (1991), Mankiw ir kt. (1992), Kneller ir kt. (1999), Arnold, (2008)).

Mokesčių našta yra reikšmingas fiskalinės politikos elementas, leidžiantis įvertinti valstybės apmokestinimo lygį bei jo poveikį šalies ekonominei raidai. Ji parodo, kokią BVP dalį sudaro valstybės surenkamos mokesčių pajamos. Didėjant mokesčių naštai, mažėja privataus kapitalo kaupimas, silpnėja darbo paskatos ir mažėja vartojimo lygis, o tai ilgai gali stabdyti ekonomikos augimą (Macek (2014), Arnold (2008)). Tuo tarpu per maža mokesčių našta riboja valstybės gebėjimą finansuoti viešąsias paslaugas, infrastruktūrą ir inovacijas, kurios yra būtinos tvariam ekonomikos vystymuisi (OECD, 2018).

Pagal klasikines ir neoklasikines ekonomikos teorijas, didesnė mokesčių našta turi neigiamą poveikį ekonomikos augimui, nes mažina paskatas dirbti, taupyti ir investuoti (Barro (1991), Kneller ir kt. (1999)). Apmokestinimas iškreipia išteklių paskirstymą, mažina kapitalo grąžą ir riboja produktyvumo didėjimą. Tuo tarpu endogeninio augimo teorijos pabrėžia, kad mokesčiai gali turėti

ir teigiamą poveikį, jei surinktos pajamos efektyviai panaudojamos investicijoms į švietimą, technologinį vystymąsi ir žmogiškąjį kapitalą (Romer (1990), Mankiw ir kt. (1992)). Tokios investicijos didina visuomenės produktyvumą ir sudaro sąlygas ilgalaikiam tvariam ekonomikos augimui.

Apibendrinant galima teigti, kad mokesčių našta daro reikšmingą poveikį šalies ekonomikos augimui. Per didelė mokesčių našta gali slopinti investicijas, mažinti darbo paskatas ir skatinti šešėlinę ekonomiką, o per maža – riboti valstybės galimybes finansuoti viešąsias paslaugas bei infrastruktūrą. Todėl svarbu užtikrinti optimalų mokesčių lygį, kuris subalansuotų biudžeto pajamų surinkimą ir ekonominių paskatų išlaikymą. Tinkamai suformuota mokesčių sistema sudaro prielaidas tvariam ekonomikos vystymuisi ir ilgalaikiai valstybės gerovei.

1.6. Mokesčių naštos poveikio ekonomikos augimui empirinių tyrimų analizė

Mokesčių naštos poveikis ekonomikos augimui yra plačiai analizuojama tema mokslinėje literatūroje. Tyrimai nagrinėja, kaip skirtinga mokesčių struktūra, tarifai bei jų santykis su bendruoju vidaus produktu lemia ekonomikos augimo tempą ir tvarumą. Šiame skyriuje apžvelgiami reikšmingiausi tyrimai, atskleidžiantys mokesčių naštos įtaką šalies ekonominei raidai.

Imamolgu (2023) straipsnyje „Mokesčių pajamos ir ekonomikos augimas: iš panelinės kvantilinės regresinės analizės“ tyrė ryšį tarp mokesčių pajamų ir ekonomikos augimo 37 EBPO šalyse 1995–2020 m. laikotarpiu. Atlikus panelinę kvantilių regresinę analizę, nustatė, kad per didelė mokesčių našta stabdo ekonomikos augimą, ypač mažiau išsivysčiusiuose ar lėčiau augančiuose šalyse. Taip pat Dima ir kt. (2017) analizavo, ar didesnė įmonių apmokestinimo našta stabdo ekonomikos augimą. Atlikus mišrių efektų modelių analizę 21 EBPO šalyje nustatė, kad per didelė mokesčių našta įmonėms slopina ekonomikos augimą, todėl svarbu rasti subalansuotą apmokestinimo lygį.

Tuo tarpu Szarowska (2013) atlikus tyrimą teigia, kad mokesčių poveikis ekonomikos augimui priklauso nuo jų struktūros: vartojimo mokesčiai teigiamai veikia augimą, darbo mokesčiai daro neigiamą įtaką, o kapitalo mokesčių poveikis nėra aiškus, todėl ekonomikos augimui palankesnė yra mokesčių sistema orientuota ne į darbo ar kapitalo, o į vartojimo apmokestinimą. Tanchev (2016) tyrime nagrinėjo, kaip proporcinis gyventojų pajamų mokestis veikia ekonomikos augimą Bulgarijoje. Tyrimo rezultatai parodė, kad proporcinis pajamų mokestis neturi teigiamo poveikio ekonomikos augimui, jo poveikis įvertintas kaip neigiamas. Mokesčių sistemos struktūra daro įtaką augimui. Paprastas fiksuotas tarifas nebūtinai užtikrina augimo skatinimą, o tinkamai subalansuotas progresyvus modelis gali turėti tvaresnį teigiamą efektą.

Goff ir kt. (2012) atliko tyrimą, kurio tikslas – įvertinti, ar JAV valstijų mokesčių našta turi reikšmingą poveikį jų ekonomikos augimo skirtumams, lyginant panašias valstijų poras. Mokslininkai nustatė, kad valstijos su gyventojų pajamų mokesčiu augo lėčiau nei panašios valstijos be jo. Tai leidžia teigti, kad pajamų mokesčių našta turi neigiamą poveikį regionų ekonomikos augimui. Arnold, Jens (2008) atliko tyrimą „Taxation and Economic Growth“. Tyrimo tikslas – nustatyti, kaip skirtingų rūšių mokesčiai, atskirai ir bendrai, veikia ilgalaikį BVP augimą. Pelno mokesčiai daro didžiausią neigiamą poveikį ekonomikos augimui, po jų seka pajamų mokesčiai, tada vartojimo mokesčiai, o turto mokesčiai yra mažiausiai žalingi.

Macek (2014) atliekant tyrimą „The Impact of Taxation on Economic Growth: Case Study of OECD Countries“ rėmėsi išplėsta neoklasikinės ekonomikos augimo teorija. Tyrime buvo analizuojama, kaip skirtingų rūšių mokesčiai ir bendra mokesčių našta veikia ekonomikos augimą EBPO šalyse 2000 – 2011 m. laikotarpiu. Tyrimo rezultatai rodo, kad tiesioginiai mokesčiai, ypač pelno ir pajamų, daro stipriausią neigiamą poveikį ekonomikos augimui. Netiesioginiai ir turto mokesčiai laikomi mažiau žalingais, todėl rekomenduojama perkelti mokesčių našta nuo darbo ir kapitalo link vartojimo bei turto mokesčių.

Remiantis endogeninio ekonomikos augimo teorija, Bacarreza ir kt. (2013) atliko tyrimą Lotynų Amerikoje. Tyrimas parodė, kad Lotynų Amerikoje tiesioginiai mokesčiai slopina ekonomikos augimą, o netiesioginiai – daro mažiau žalos. Todėl norint užtikrinti tvaresnį augimą, svarbu efektyvinti mokesčių administravimą ir labiau remtis netiesioginiais mokesčiais. Balasoiu ir kt. (2023) atliko tyrimą, remiantis endogeninio augimo teorija ir fiskalinės politikos efektyvumo samprata. Naudojant fiksuotų efektų modelį ir GMM metodiką, tyrimą atliko 27 ES šalyse 2008 – 2020 m. laikotarpiu. Tiesioginiai mokesčiai stabdo ekonomikos augimą, todėl politikai turėtų ieškoti pusiausvyros ir mažinti neefektyvų tiesioginių mokesčių lygį, stiprinant fiskalinį efektyvumą. Andreea, Mihai (2022) atliktas tyrimas, kuriuo siekė ištirti, ar didesnė mokesčių našta stabdo ekonomikos augimą, ar mokesčių struktūra (tiesioginiai, netiesioginiai, socialinės įmokos) turi skirtingą poveikį. Tyrimo rezultatai rodo, kad didesnė mokesčių našta stabdo ekonomikos augimą, tačiau poveikio stiprumas priklauso nuo mokesčių struktūros. Tiesioginiai mokesčiai daro labiau neigiamą įtaką, o netiesioginiai yra mažiau žalingi augimui.

Zhang ir kt. (2024) tyrime „The incentive effects of the macro tax burden on economic growth“ siekė išanalizuoti ar šalies mokesčių našta daro poveikį ekonomikos augimui, bei nustatyti ar egzistuoja optimali mokesčių naštos riba, po kurios poveikis augimui tampa neigiamas. Mokslininkai nustatė, kad tarp mokesčių naštos ir ekonomikos augimo egzistuoja netiesinis, inversiškai U formos ryšys. Maža ar vidutinė mokesčių našta skatina augimą, nes leidžia finansuoti viešąsias paslaugas, tačiau viršijus apie 27–30 proc. BVP, poveikis tampa neigiamas, slopinantis investicijas ir ekonominį aktyvumą.

Apibendrinant atliktų empirinių tyrimų analizę, galima pastebėti, kad mokesčių naštos poveikis ekonomikos augimui vertinamas pasitelkiant įvairius makroekonominis rodiklius. Siekiant sistemiškai apibendrinti šiuos rodiklius ir mokslininkų įžvalgas, 2 lentelėje pateikiami dažniausiai literatūroje nagrinėjami veiksniai ir juos analizavę autoriai.

2 lentelė

Mokslininkų identifikuoti makroekonominiai veiksniai ir jų poveikis ekonomikos augimui

Makroekonominis veiksnys	Mokslininkai
Vyriausybės efektyvumas	Paredes ir kt. (2019), Batrancea ir kt. (2022), Balasoju ir kt. (2023), Szarowska (2013), Bacarreza ir kt. (2013)
Valstybės skola	Szarowska (2013), Soria ir kt. (2025), Boston ir kt. (2022),
Ekonomikos atvirumas	Szarowska (2013), Dima ir kt. (2017), Batrancea ir kt. (2022), Rahman, Alam (2021), Bacarreza ir kt. (2013), Boston ir kt. (2022), Arnold, Jens (2008), Andreea, Mihai (2022)
Tiesioginės užsienio investicijos	Soria ir kt. (2025), Bacarreza ir kt. (2013), Rahman, Alam (2021), Boston ir kt. (2022),
Užimtumo lygis	Dima ir kt. (2017), Macek (2013), Balasoju ir kt. (2023), Soria ir kt. (2025), Rahman, Alam (2021), Boston ir kt. (2022), Arnold, Jens (2008), Andreea, Mihai (2022), Zhang ir kt. (2024)
Mokymosi trukmė	Macek (2013), Balasoju ir kt. (2023), Soria ir kt. (2025), Rahman, Alam (2021), Boston ir kt. (2022), Arnold, Jens (2008),
Investicijos į ilgalaikį kapitalą	Dima ir kt. (2017), Macek (2013), Balasoju ir kt. (2023), Batrancea ir kt. (2022), Bacarreza ir kt. (2013), Arnold, Jens (2008), Andreea, Mihai (2022), Zhang ir kt. (2024)
Mokesčių našta	Dima ir kt. (2017), Macek (2013), Balasoju ir kt. (2023), Bacarreza ir kt. (2013), Andreea, Mihai (2022), Zhang ir kt. (2024)
Infliacija	Zhang ir kt. (2024), Andreea, Mihai (2022), Arnold, Jens (2008), Macek (2013), Balasoju ir kt. (2023),

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis 1.6. skyriuje aprašytais tyrimais

Kaip matyti iš lentelėje pateiktos informacijos, vertinant mokesčių naštos poveikį ekonomikos augimui tyrimuose dažnai įtraukiami ir kiti makroekonominiai kintamieji, tokie kaip užimtumo lygis, investicijų apimtis, prekybos atvirumas ar vyriausybės efektyvumas. Tai leidžia analizuoti mokesčių poveikį platesniame ekonominių procesų kontekste ir užtikrina išsamesnį tyrimo rezultatų interpretavimą.

2. MOKESČIŲ NAŠTOS EKONOMIKOS AUGIMUI POVEIKIO VERTINIMO MODELIO SUDARYMAS IR TYRIMO PAGRINDIMAS

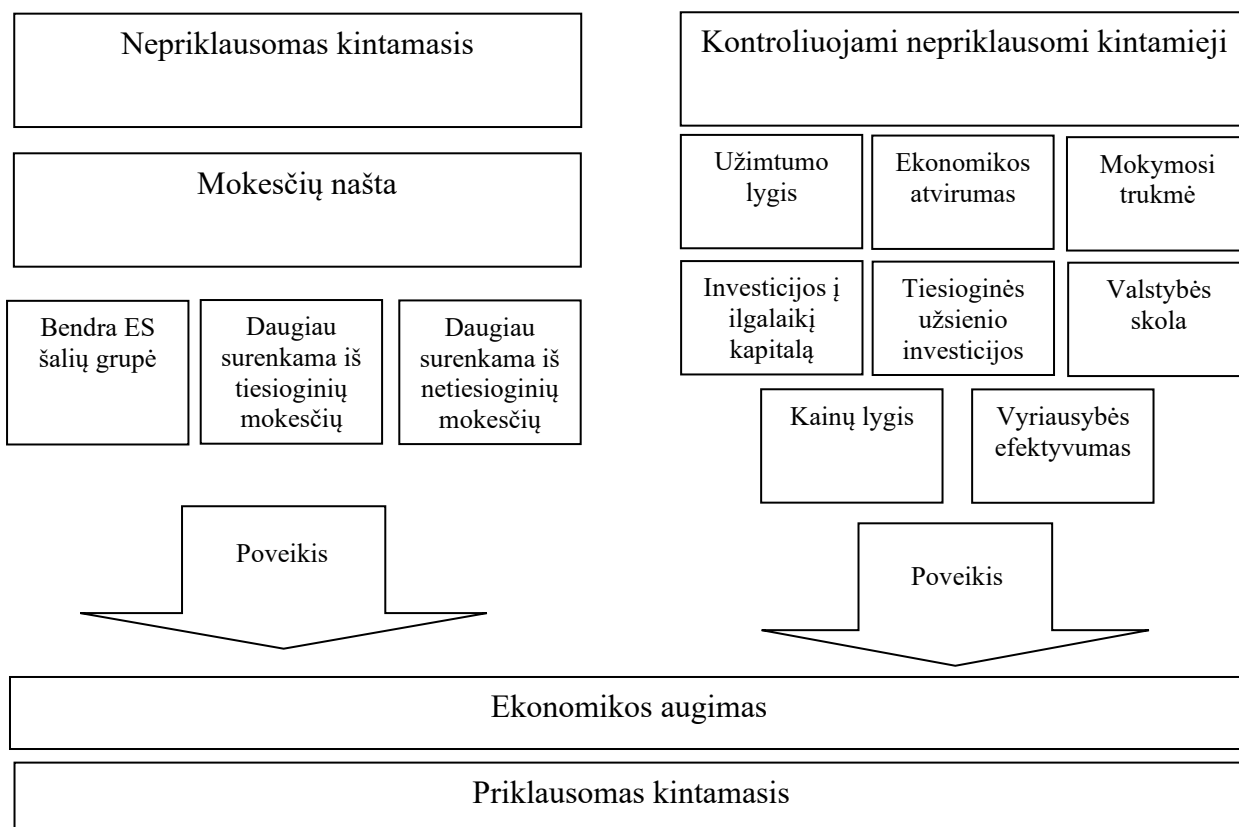
Šiame skyriuje pateikiamas metodinis pagrindas, leidžiantis įvertinti apmokestinimo naštos poveikį ekonomikos augimui sąveikoje su mokesčių sistema 27 ES šalyse. Tyrimo metu siekiama nustatyti, kaip apmokestinimo našta veikia ekonomikos augimo tempus.

2.1. Mokesčių naštos poveikio ekonomikos augimui vertinimo modelio sudarymas

Atsižvelgiant į teorinės analizės rezultatus, parengtas mokesčių naštos poveikio ekonomikos augimui ES-27 šalyse vertinimo modelis (žr. 3 pav.). Modelyje naudojami 1.6 poskyryje aptarti makroekonominiai veiksniai, kurie dažniausiai taikomi vertinant mokesčių naštos poveikį ekonomikos augimui.

Vertinant mokesčių poveikį ekonomikos augimui, svarbu ne tik nustatyti bendrą mokesčių naštos dydį, bet ir atsižvelgti į mokesčių sistemos struktūrą, kuri lemia, kokie mokesčiai, tiesioginiai ar netiesioginiai, sudaro didesnę surenkamų pajamų dalį. Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad tiesioginiai mokesčiai, tokie kaip pajamų ir pelno mokesčiai, turi didesnę neigiamą poveikį ekonomikos augimui, nes mažina investicijų apimtį, darbo paskatas ir kapitalo formavimą (Macek (2014), Dima, Dima (2017), Szarowska (2013), Tanchev (2016)). Tuo tarpu netiesioginiai mokesčiai laikomi mažiau žalingais augimui, nes tiesiogiai neveikia gamybos veiksmų ir vartotojų elgsenos (Balasoiu ir kt. (2023), Andreea, Mihai (2022)).

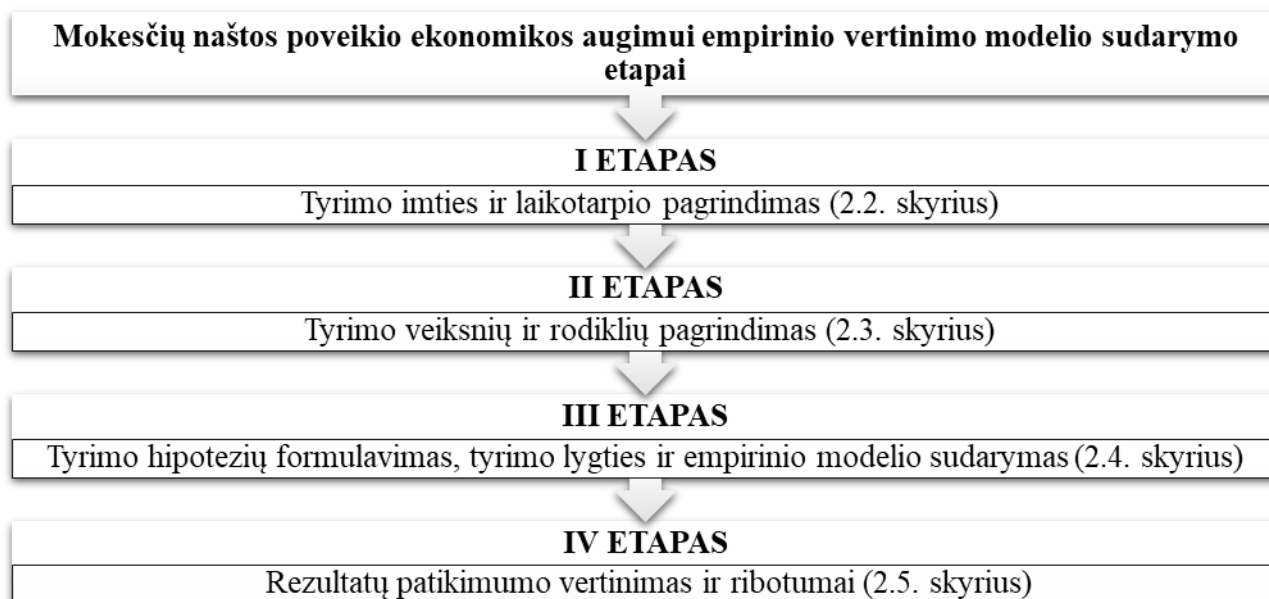
Imamoglu (2023), Soria ir kt. (2025) taip pat pažymi, kad šalyse, kuriose vyrauja netiesioginiai mokesčiai, pastebimas stabilesnis ekonomikos augimas, nes tokios mokesčių sistemos pasižymi didesniu atsparumu ekonominiams svyravimams. Ši įžvalga rodo, kad skirtinga mokesčių struktūra gali lemti nevienodą mokesčių naštos poveikį ekonomikos augimui. Todėl šiame tyrime siekiama įvertinti, kaip mokesčių naštos poveikis ekonomikos augimui skiriasi tarp šalių, kuriose dominuoja tiesioginiai mokesčiai, šalių, kuriose vyrauja netiesioginiai mokesčiai, ir šalių, kuriose šių mokesčių dalys yra panašios.

3 pav. Mokesčių naštos poveikio ekonomikos augimui teorinis vertinimo modelis.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Tyrime pasirinktas priklausomas kintamasis – ekonomikos augimas, o nepriklausomas kintamasis – mokesčių našta. Į analizę taip pat įtraukiami kontroliniai kintamieji: ekonomikos atvirumas, kainų lygis, investicijos į ilgalaikį kapitalą, mokymosi trukmė, užimtumo lygis, tiesioginės užsienio investicijos, valstybės skola ir vyriausybės efektyvumas. Vertinant mokesčių naštos poveikį, analizuojama tiek bendra mokesčių našta, tiek skirtumai tarp skirtingų mokesčių sistemų. Šiuo tikslu šalys suskirstomos į tris grupes: šalis, surenkančias daugiau tiesioginių nei netiesioginių mokesčių, šalis, kuriose vyrauja netiesioginiai mokesčiai, šalis, surenkančias panašų tiesioginių ir netiesioginių mokesčių kiekį. Pastaroji grupė tyrime laikoma palyginamąja, leidžiančia įvertinti, kaip mokesčių sistemos tipas keičia mokesčių naštos poveikį ekonomikos augimui. Empirinio tyrimo modelis sudarytas remiantis 4 pav. pateikta tyrimo eiga.

4 pav. Empirinio modelio sudarymo etapai.
Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Pirmajame etape bus siekiama pagrįsti pasirinktą tyrimo imtį ir laikotarpį. Antrajame etape, remiantis ankstesnių mokslinių tyrimų išvadomis, bus pagrindžiami pasirinkti veiksniai ir juos apibūdinantys rodikliai. Trečiajame etape bus formuluojamos tyrimo hipotezės ir sudaromas empirinis modelis. Ketvirtajame etape bus siekiama nustatyti rezultatų patikimumą bei įvertinti tyrimo apribojimus.

2.2. Tyrimo imties ir laikotarpio pagrindimas

Siekiant įvertinti mokesčių naštos poveikį ekonomikos augimui, buvo pasirinkta tirti 27 ES šalys narės: Belgija, Bulgarija, Prancūzija, Vokietija, Italija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Danija, Airija, Graikija, Ispanija, Portugalija, Austrija, Suomija, Švedija, Čekija, Estija, Kipras, Latvija, Lietuva, Lenkija, Vengrija, Malta, Slovakija, Slovėnija, Rumunija, Kroatija. Pasirinktos ES šalys narės, kadangi ši bendrija yra vienas iš reikšmingiausių pasaulio ekonominių regionų, pasižyminčios glaudžia ekonomine, fiskaline, finansine ir politine integracija. Tokia aplinka sudaro prielaidas lyginti šalis, veikiančias panašioje institucinėje ir teisinėje sistemoje, tačiau turinčias skirtingas mokesčių struktūras bei ekonominio išsivystymo lygius.

Siekiant nustatyti, kokį laikotarpį dažniausiai pasirenka autoriai analizuodami mokesčių poveikį ekonomikos augimui, buvo apibendrinti anksčiau atliktų empirinių tyrimų duomenys. Remiantis kitų autorių tyrimais (žr. 3 lentelę), pastebėta, kad tyrimui dažniausiai pasirenkamas ilgesnis, nei 10 metų laikotarpis.

Laikotarpio pasirinkimas tyrimuose

Laikotarpio imtis	Tyrimai
Iki 10 metų	2004-2012 m. Tanchev (2016)
11-20 metų	2000-2011 m. Macek (2014) 2008-2020 m. Balasoiu ir kt. (2023) 1990-2009 m. Bacarreza ir kt. (2013)
21-30 metų	2000-2023 m. Soria ir kt. (2025) 1990-2019 m. Batrancea ir kt. (2022)
Daugiau nei 31 m.	1975-2012 m. Dima ir kt. (2017) 1980-2018 m. Rahman, Alam (2021)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis analizuota literatūra ir lentelėje nurodytais šaltiniais

Pagal 3 lentelėje pateiktus duomenis, matyti, kad kiti autoriai dažniausiai pasirenka 11-20 metų laikotarpį. Remiantis ankstesnių autorių tyrimais ir įvertinus duomenų prieinamumą, šiam tyrimui pasirinktas 2004-2023 m. laikotarpis. Tyrime naudoja 27 ES šalių duomenys iš Pasaulio banko, Eurostato, UNCTAD duomenų bazių.

2.3. Tyrimo veiksmų ir rodiklių pagrindimas

Ekonomikos augimą lemia daugybė veiksmų, kurių poveikis gali būti tiek teigiamas, tiek neigiamas, priklausomai nuo šalies ekonominės struktūros, fiskalinės politikos ir institucinio išsivystymo lygio. Atsižvelgiant į ekonomikos augimo teorijas ir ankstesnių empirinių tyrimų rezultatus, šio darbo analizei atrinkti pagrindiniai rodikliai, kurių poveikis ekonomikos augimui, nustatytas remiantis analizuotais tyrimais, apibendrintas 4 lentelėje.

Empiriniai tyrimai, nagrinėjantys mokesčių naštos poveikį ekonomikos augimui, pateikia nevienareikšmius rezultatus, o šio ryšio kryptis dažnai priklauso nuo šalies ekonominės struktūros ir taikomos mokesčių politikos. Kai kurie autoriai, tokie kaip Soria ir kt. (2025), Imamoglu (2023) bei Rahman, Alam (2021), nustatė teigiamą ir statistiškai reikšmingą poveikį, pabrėždami, kad tinkamai administruojami ir į viešąsias investicijas nukreipiami mokesčių surinkimo ištekliai gali skatinti produktyvumą ir ekonomikos plėtrą. Kiti tyrimai, pvz., Imamoglu (2023) ir Bacarreza ir kt. (2013), fiksuoja teigiamą, tačiau statistiškai nereikšmingą ryšį, rodantį, kad mokesčių našta kai kuriais atvejais siejama su augimu, bet šis ryšys nėra pakankamai tvirtas skirtingų šalių ir laikotarpių kontekste. Vis dėlto reikšminga dalis literatūros – Macek (2014), Dima, Dima (2017), Szarowska (2013), Balasoiu ir kt. (2023), Tanchev (2016) bei Andreea ir Mihai (2022) – identifikuoja neigiamą ir statistiškai reikšmingą poveikį, teigdami, kad didesnė mokesčių našta gali riboti investicijas, mažinti įmonių konkurencingumą ir slopinti ekonomikos augimo potencialą, ypač mažesnio produktyvumo arba struktūrinių iššūkių turinčiose valstybėse.

Veiksniai, darantys poveikį ekonomikos augimui

Veiksniai	Poveikis	Šaltiniai
Mokesčių našta	Teigiamas, statistiškai reikšmingas	Soria ir kt. (2025), Imamoglu (2023), Rahman, Alam (2021), Bacarreza ir kt. (2013)
	Teigiamas, statistiškai nereikšmingas	Imamoglu (2023), Bacarreza ir kt. (2013)
	Neigiamas, statistiškai reikšmingas	Macek (2014), Dima, Dima (2017), Szarowska (2013), Balasoiu ir kt. (2023), Tanchev (2016), Andreea, Mihai (2022)
Ekonomikos atvirumas	Teigiamas, statistiškai reikšmingas	Rahman, Alam (2021), Boston ir kt. (2022), Imamoglu (2023)
	Teigiamas, statistiškai nereikšmingas	Boston ir kt. (2022)
	Neigiamas, statistiškai nereikšmingas	Bacarreza ir kt. (2013)
	Neigiamas, statistiškai reikšmingas	Rahman, Alam (2021), Boston ir kt. (2022).
Infliacija	Teigiamas, statistiškai nereikšmingas	Imamoglu (2023)
	Neigiamas, statistiškai nereikšmingas	Bacarreza ir kt. (2013)
Investicijos į ilgalaikį kapitalą	Teigiamas, statistiškai nereikšmingas	Dima, Dima (2017), Rahman, Alam (2021), Boston ir kt. (2022).
	Teigiamas, statistiškai nereikšmingas	Bacarreza ir kt. (2013)
Mokymosi trukmė	Teigiamas, statistiškai reikšmingas	Soria ir kt. (2025), Rahman, Alam (2021), Bacarreza ir kt. (2013)
	Teigiamas, statistiškai nereikšmingas	Imamoglu (2023)
Užimtumo lygis	Teigiamas, statistiškai reikšmingas	Rahman, Alam (2021), Boston ir kt. (2022)
	Teigiamas, statistiškai nereikšmingas	Imamoglu (2023)
Tiesioginės užsienio investicijos	Teigiamas, statistiškai reikšmingas	Rahman, Alam (2021), Boston ir kt. (2022), Bacarreza ir kt. (2013)
	Teigiamas, statistiškai nereikšmingas	Imamoglu (2023)
Valstybės skola	Teigiamas, statistiškai reikšmingas	Soria ir kt. (2025)
	Neigiamas, statistiškai reikšmingas	Rahman, Alam (2021), Boston ir kt. (2022).
	Teigiamas, statistiškai nereikšmingas	Imamoglu (2023)
	Neigiamas, statistiškai nereikšmingas	Bacarreza ir kt. (2013)
	Teigiamas, statistiškai nereikšmingas	Imamoglu (2023), Soria ir kt. (2025), Boston ir kt. (2022)
Vyriausybės efektyvumas	Teigiamas, statistiškai reikšmingas	Imamoglu (2023), Soria ir kt. (2025), Boston ir kt. (2022)
	Teigiamas, statistiškai nereikšmingas	Rahman & Alam (2021)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis lentelėje nurodytais šaltiniais

Ekonomikos atvirumas literatūroje dažniausiai vertinamas kaip augimą skatinantis veiksnys. Rahman, Alam (2021) bei Boston ir kt. (2022) nustatė teigiamą ir statistiškai reikšmingą poveikį, kai 1 proc. prekybos apimčių padidėjimas siejamas su vidutiniškai 0,2 – 0,3 proc. didesniu BVP augimu. Imamoglu (2023) taip pat patvirtino teigiamą, tačiau statistiškai nereikšmingą poveikį, o Bacarreza ir kt. (2013) kai kuriose Lotynų Amerikos šalyse identifikavo silpną neigiamą ryšį.

Kainų lygio poveikis ekonomikos augimui yra nevienareikšmis. Bacarreza ir kt. (2013) nustatė neigiamą, bet nereikšmingą poveikį, o Imamoglu (2023) – teigiamą, taip pat nereikšmingą, kas rodo, kad saikinga infliacija tam tikromis sąlygomis gali būti susijusi su augimo palaikymu.

Apmokestinimo naštos poveikis ekonomikos augimui sąveikoje su mokesčių sistema, Indrė Monkienė.

Investicijos į ilgalaikį kapitalą išlieka vienu svarbiausių augimo šaltinių. Dima, Dima (2017), Rahman, Alam (2021) bei Boston ir kt. (2022) nustatė teigiamą ir statistiškai reikšmingą poveikį, kai 1 proc. investicijų padidėjimas lemia apie 0,4 proc. didesnį BVP augimą.

Žmogiškasis kapitalas, matuojamas mokymosi trukme, literatūroje apibūdinamas kaip reikšmingas produktyvumo veiksnys. Soria ir kt. (2025) bei Rahman, Alam (2021) nustatė, kad 10 proc. padidėjus mokymosi metų vidurkiui, BVP vienam gyventojui padidėja apie 0,7 proc. Imamoglu (2023) gavo panašų, tačiau statistiškai nereikšmingą poveikį.

Užimtumo lygis taip pat siejamas su teigiamu ekonomikos augimo rezultatu. Rahman, Alam (2021) bei Boston ir kt. (2022) nustatė, kad 1 proc. užimtumo augimas lemia vidutiniškai 0,5 proc. didesnį BVP, o Imamoglu (2023) poveikį vertino kaip teigiamą, bet nereikšmingą.

Tiesioginės užsienio investicijos (TUI) laikomos vienu iš svarbiausių kapitalo srautų, stiprinančių technologinį atsinaujinimą ir gamybos efektyvumą. Rahman, Alam (2021), Boston ir kt. (2022) bei Bacarreza ir kt. (2013) nustatė teigiamą ir statistiškai reikšmingą poveikį, kai 1 proc. TUI padidėjimas didina BVP nuo 0,2 iki 0,3 proc. Imamoglu (2023) gavo teigiamą, tačiau statistiškai nereikšmingą rezultatą.

Valstybės skolos poveikis išlieka prieštaringas. Soria ir kt. (2025) nustatė teigiamą ir reikšmingą poveikį, kai skolos lėšos nukreipiamos į produktyvias investicijas, o Rahman ir Alam (2021) bei Boston ir kt. (2022) identifikavo neigiamą ryšį, viršijus fiskalinio tvarumo ribas (apie 70 proc. nuo BVP). Bacarreza ir kt. (2013) gavo nereikšmingą, bet neigiamą rezultatą.

Institucinis veiksnys, vyriausybės efektyvumas, rodo valstybės gebėjimą veiksmingai administruoti viešąsias paslaugas ir įgyvendinti politiką. Imamoglu (2023), Soria ir kt. (2025) bei Boston ir kt. (2022) nustatė teigiamą ir statistiškai reikšmingą poveikį, o Rahman, Alam (2021) – teigiamą, bet nereikšmingą.

2.4. Tyrimo hipotezių formulavimas, tyrimo lygties ir empirinio modelio sudarymas

Atsižvelgiant į teorinėje dalyje aptartas ekonomikos augimo ir apmokestinimo sąsajas bei remiantis ankstesnių empirinių tyrimų išvadomis, šiame darbe suformuluotos dvi pagrindinės hipotezės (žr. 5 lentelę). Kiekviena jų grindžiama teorinėmis prielaidomis, kurios apibrėžia numatomus ryšius tarp mokesčių naštos, mokesčių sistemos ypatumų ir ekonomikos augimo.

5 lentelė

Darbe testuojamos hipotezės

H1	Didėjanti mokesčių našta mažina ekonomikos augimą.
H2	H2. Šalyse, kuriose mokesčių sistemoje dominuoja tiesioginiai mokesčiai, mokesčių našta daro stipresnį neigiamą poveikį ekonomikos augimui nei šalyse, kuriose vyrauja netiesioginiai mokesčiai.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Empiriniai tyrimai rodo, kad didėjanti mokesčių našta daro neigiamą poveikį ekonomikos augimui, nes riboja investicijų mastą, mažina darbo paskatas ir vartojimą. Macek (2014), tirdamas OECD šalis,

nustatė, kad aukštesni pelno ir darbo mokesčiai lėtina augimo tempus. Dima, Dima (2017) patvirtino, kad didesnė korporacijų apmokestinimo našta riboja investicijas ir mažina BVP augimą, o Balasoiu ir kt. (2023) bei Szarowska (2013) pabrėžia, kad tiesioginių mokesčių didinimas neigiamai veikia augimą, kai netiesioginių poveikis yra silpnesnis. Panašias tendencijas fiksavo Tanchev (2016), tyręs Bulgarijos atvejį, bei Andreea, Mihai (2022), analizavę Vidurio ir Rytų Europos šalis. Šie rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad didėjanti mokesčių našta mažina ekonomikos augimą, todėl šiame darbe keliama hipotezė H1: didėjanti mokesčių našta mažina ekonomikos augimą.

Kita tyrimų kryptis rodo, kad mokesčių poveikis ekonomikos augimui priklauso nuo mokesčių sistemos struktūros, t. y. nuo to, kokia dalis biudžeto pajamų surenkama iš tiesioginių ar netiesioginių mokesčių. Tyrimai rodo, kad skirtingi mokesčių tipai daro nevienodą poveikį augimui. Szarowska (2013) nustatė, kad darbo ir kapitalo apmokestinimas turi stipresnį neigiamą poveikį nei vartojimo mokesčiai, nes tiesiogiai veikia gamybos veiksnius ir mažina paskatas dirbti bei investuoti. Balasoiu ir kt. (2023) patvirtino, kad didesnė tiesioginių mokesčių dalis ES šalyse siejama su lėtesniu BVP augimu, o netiesioginių mokesčių poveikis yra mažesnis. Andreea ir Mihai (2022) pabrėžė, kad šalys, kuriose vyrauja netiesioginiai mokesčiai, pasižymi stabilesniu ekonominiu augimu, palyginti su tomis, kuriose dominuoja tiesioginiai mokesčiai. Be to, Imamoglu (2023) nustatė, kad mokesčių poveikis priklauso nuo šalies ekonominės raidos lygio – išsivysčiusiose valstybėse jis yra silpnesnis, o besivystančiose – labiau neigiamas. Panašiai Rahman ir Alam (2021) bei Soria ir kt. (2025) pažymi, kad efektyvus surinktų mokesčių panaudojimas gali skatinti augimą, jei lėšos nukreipiamos į produktyvias sritis, tokias kaip infrastruktūra ar inovacijos. Remiantis šiais tyrimais, darbe formuluojama hipotezė H2: šalyse, kuriose mokesčių sistemoje dominuoja tiesioginiai mokesčiai, mokesčių našta daro stipresnį neigiamą poveikį ekonomikos augimui nei šalyse, kuriose vyrauja netiesioginiai mokesčiai.

Remiantis suformuluotomis hipotezėmis, šiame darbe sudaromas empirinis modelis, skirtas įvertinti mokesčių naštos poveikį ekonomikos augimui Europos Sąjungos šalyse. Analizei taikomas panelinių duomenų metodas, jungiantis laiko eilučių ir skerspjūvio analizės privalumus, leidžiančius vertinti tiek šalių vidinius pokyčius laike, tiek skirtumus tarp šalių. Tyrimas apima 27 Europos Sąjungos šalių duomenis 2004-2023 m. laikotarpiu. Skaičiavimai atlikti naudojant „Gretl“ programą, taikant mažiausių kvadratų (OLS) metodą.

$$\begin{aligned} \text{Augimas}_{it \rightarrow T} = & \alpha + \beta_1 l_R_BVP_{it} + \beta_2 \text{Mok_našta}_{it} + \beta_3 \text{Infliacija}_{it \rightarrow T} + \beta_4 E_atvirumas_{it} \\ & + \beta_5 \text{GFCF}_{it} + \beta_6 M_trukmė_{it} + \beta_7 U_lygis_{it} + \beta_8 TUI_{it \rightarrow T} + \beta_9 \text{Skola}_{it} \\ & + \beta_{10} \text{Efektyvumas}_{it} + \mu_i + \theta_t + \varepsilon_i \end{aligned}$$

(2)

- $\text{Augimas}_{it \rightarrow T}$ – realaus BVP vienam gyventojui santykinis pokytis (koeficientas);
- l_R_BVP – logaritmuotas realus BVP 1 gyventojui;
- Mok_našta – mokestinių pajamų ir realiojo BVP santykis (procentais);
- $\text{Infliacija}_{it \rightarrow T}$ – vartotojų kainų indekso santykinis pokytis (koeficientas);
- $E_atvirumas$ – eksporto ir importo sumos santykis su BVP;
- GFCF – investicijos į ilgalaikį kapitalą;
- $M_trukmė$ – vidutinė gyventojų mokymosi trukmė;

- U_{lygis} – užimtumo lygis;
- $TUI_{it \rightarrow T}$ – sukaupytų tiesioginių užsienio investicijų į šalį 1 gyv. santykinis pokytis (koeficientas);
- Skola - Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos;
- Efektyvumas – vyriausybės efektyvumo rodiklis;
- β – konstanta;
- μ – laiko atžvilgiu kintanti modelio paklaida;
- θ – laiko pseudokintamieji;
- ε – atsitiktinė modelio paklaida;
- i – šalių stebėjimo skaičius;
- t – laiko momentas.

Vertinant apmokestinimo naštos poveikį ekonomikos augimui, būtina atsižvelgti ir į pačių šalių taikomas mokesčių sistemas, nes jos lemia skirtingą apmokestinimo struktūrą ir fiskalinės politikos efektyvumą. Taigi siekiant įvertinti, ar mokesčių naštos poveikis ekonomikos augimui kinta priklausomai nuo taikomo apmokestinimo modelio, sudaroma ir antroji tyrimo lygtis, apimanti mokesčių sistemų sąveikos efektą (žr. 3).

$$\begin{aligned} \text{Augimas}_{it \rightarrow T} = & \alpha + \beta_1 l_{R_BVP_{it}} + \beta_2 \text{Mok_našta}_{it} + \beta_3 \text{Infliacija}_{it} + \beta_4 E_atvirumas_{it} \\ & + \beta_5 GFCF_{it} + \beta_6 M_trukmė_{it} + \beta_7 U_lygis_{it} + \beta_8 TUI_{it \rightarrow T} + \beta_9 \text{Skola}_{it} \\ & + \beta_{10} \text{Efektyvumas}_{it} + \beta_{11} DTM_{it} + \beta_{12} DNM_{it} + \beta_{13} \text{Mok_našta} \times DTM \\ & + \beta_{14} \text{Mok_našta} \times DNM + \mu_i + \theta_t + \varepsilon_i \end{aligned} \quad (3)$$

$\text{Mok_našta} \times DTM$ – mokesčių naštos ir fiktyviojo kintamojo, žyminčio šalis, kur tiesioginių mokesčių dalis viršija netiesioginių mokesčių dalį, sąveika;

$\text{Mok_našta} \times DNM$ – mokesčių naštos ir fiktyviojo kintamojo, žyminčio šalis, kur netiesioginių mokesčių dalis viršija tiesioginių mokesčių dalį, sąveika.

Tyrimo kintamųjų apibūdinimas

Veiksniai	Rodikliai	Matavimo vienetas	Sutrumpintas rodiklio pavadinimas	Šaltinis
Ekonomikos augimas	Realaus BVP 1 gyventojui santykinis pokytis	EUR	<i>Augimas</i>	Eurostato DB
Realus BVP	Realus BVP 1 gyventojui	EUR	<i>I R BVP</i>	Eurostato DB
Mokesčių našta	Mokestinių pajamų ir realiojo BVP santykis	proc. nuo BVP	<i>Mok_našta</i>	Eurostato DB
Ekonomikos atvirumas	Eksporto ir importo sumos santykis su BVP	proc.	<i>Atvirumas</i>	Eurostato DB
Kainų lygis	Vartotojų kainų indekso pokytis	indeksas	<i>K_lygis</i>	Eurostato DB
Investicijos į ilgalaikį kapitalą	Investicijos į ilgalaikį kapitalą	proc. nuo BVP	<i>GFCF</i>	Eurostato DB
Mokymosi trukmė	Vidutinė gyventojų mokymosi trukmė	metai	<i>M_trukmė</i>	UNCTAD DB
Užimtumo lygis	Užimtųjų lygis (15 – 64 m.)	proc.	<i>U_lygis</i>	Eurostato DB
Tiesioginės užsienio investicijos	Šalyje sukaupų TUI 1 gyv. pokytis	EUR	<i>TUI</i>	UNCTAD DB
Valstybės skola	Valdžios sektoriaus skola proc. nuo BVP	Proc. nuo BVP	<i>Skola</i>	Eurostato DB
Vyriausybės efektyvumas	Vyriausybės efektyvumo rodiklis	Indeksas	<i>Efektyvumas</i>	Pasaulio banko DB
Šalys, surenkančios daugiau tiesioginių nei netiesioginių mokesčių	Šalys, surenkančios daugiau tiesioginių mokesčių žymimos 1, kitos – 0.	Fiktyvus kintamasis	<i>DTM</i>	Eurostato DB
Šalys, surenkančios daugiau netiesioginių nei tiesioginių mokesčių	Šalys, surenkančios daugiau netiesioginių mokesčių žymimos 1, kitos – 0.	Fiktyvus kintamasis	<i>DNM</i>	Eurostato DB

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Tyrimo naudojami 3 ir 4 metų persidengiantys bei nepersidengiantys pokyčiai, siekiant užtikrinti rezultatų patikimumą ir skirtingų laiko intervalų palyginamumą. Nepersidengiantys intervalai leidžia analizuoti aiškiai atskirtus ekonominių rodiklių pokyčius, o persidengiantys – išlaikyti didesnę stebinių skaičių ir tiksliau identifikuoti trumpesnio laikotarpio dinamiką. Toks dvigubas požiūris leidžia įvertinti, ar gauti rezultatai išlieka stabilūs keičiant duomenų struktūrą.

2.5. Rezultatų patikimumo vertinimas ir ribotumai

Rezultatų patikimumui užtikrinti šiame tyrime taikomas mažiausių kvadratų metodas (OLS), kuris leidžia įvertinti priklausomo ir nepriklausomų kintamųjų ryšį bei nustatyti, ar mokesčių našta daro statistiškai reikšmingą poveikį ekonomikos augimui. Siekiant užtikrinti modelio patikimumą, atlikti autokoreliacijos, heteroskedastiškumo ir tarpgrupinės koreliacijos testai.

Vertinant mokesčių naštos poveikį sąveikoje su mokesčių sistema susidurta su tam tikrais ribotumais. Vienas iš ribojimų – laikotarpis. Tyrimo analizuojamas tik 2004-2023 m. laikotarpis. Taip pat tiriamos tik Europos Sąjungos šalys, todėl gauti rezultatai negali būti tiesiogiai apibendrinami visoms

Apmokestinimo naštos poveikis ekonomikos augimui sąveikoje su mokesčių sistema, Indrė Monkienė.

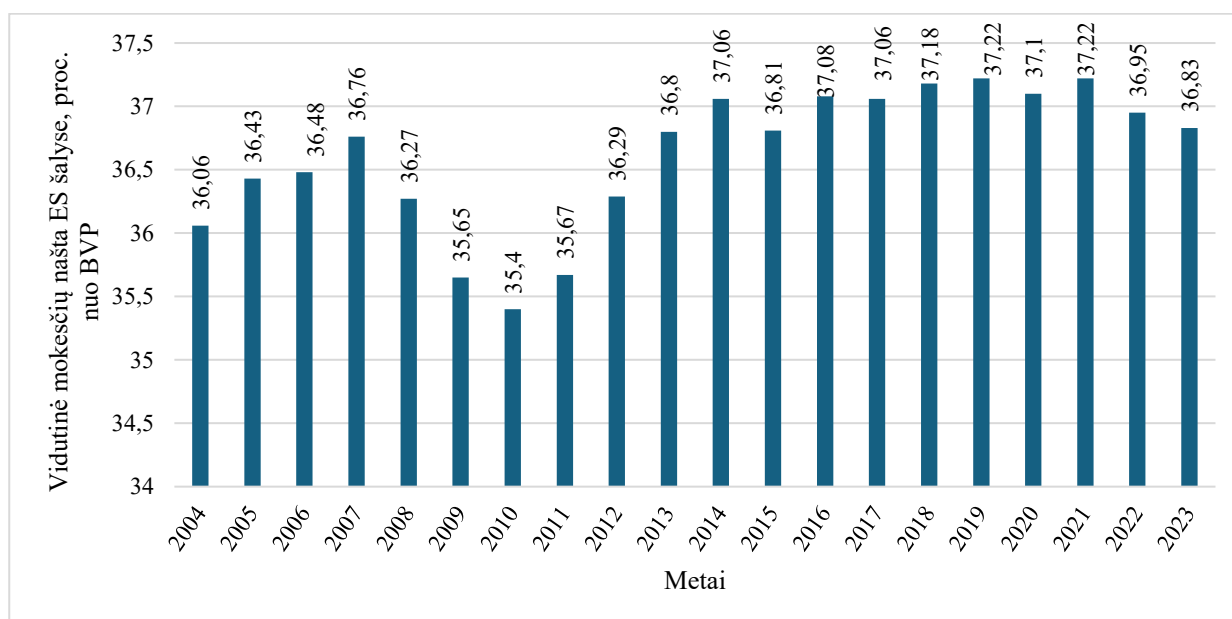
pasaulio ekonomikoms. Taip pat į modelį įtraukti pagrindiniai analizuotų mokslinių tyrimų ekonomikos augimą lemiantys veiksniai. Vis dėlto reikėtų pažymėti, kad egzistuoja ir kiti veiksniai, galintys turėti įtakos ekonomikos augimui, tačiau šiame tyrime jie nebuvo analizuojami.

3. MOKESČIŲ NAŠTOS POVEIKIO EKONOMIKOS AUGIMUI VERTINIMAS 27 ES ŠALYSE

3.1. Mokesčių naštos ir ekonomikos augimo dinaminė analizė

Siekiant nustatyti mokesčių naštos poveikį ekonomikos augimui, atliekama mokesčių naštos ir ekonomikos augimo dinaminė analizė 27 Europos Sąjungos šalyse 2004-2023 m. laikotarpiu. Dinaminė analizė suteikia galimybę įvertinti pagrindinių rodiklių pokyčius laikui bėgant ir nustatyti bendras tendencijas bei skirtumus tarp skirtingų šalių grupių.

Bendrą apmokestinimo tendenciją Europos Sąjungos mastu atspindi 5 pav., kuriame pateikiama vidutinė mokesčių našta Sąjungoje 2004-2023 m. laikotarpiu.

5 pav. Vidutinė mokesčių našta ES šalyse 2004 – 2023 m. laikotarpiu

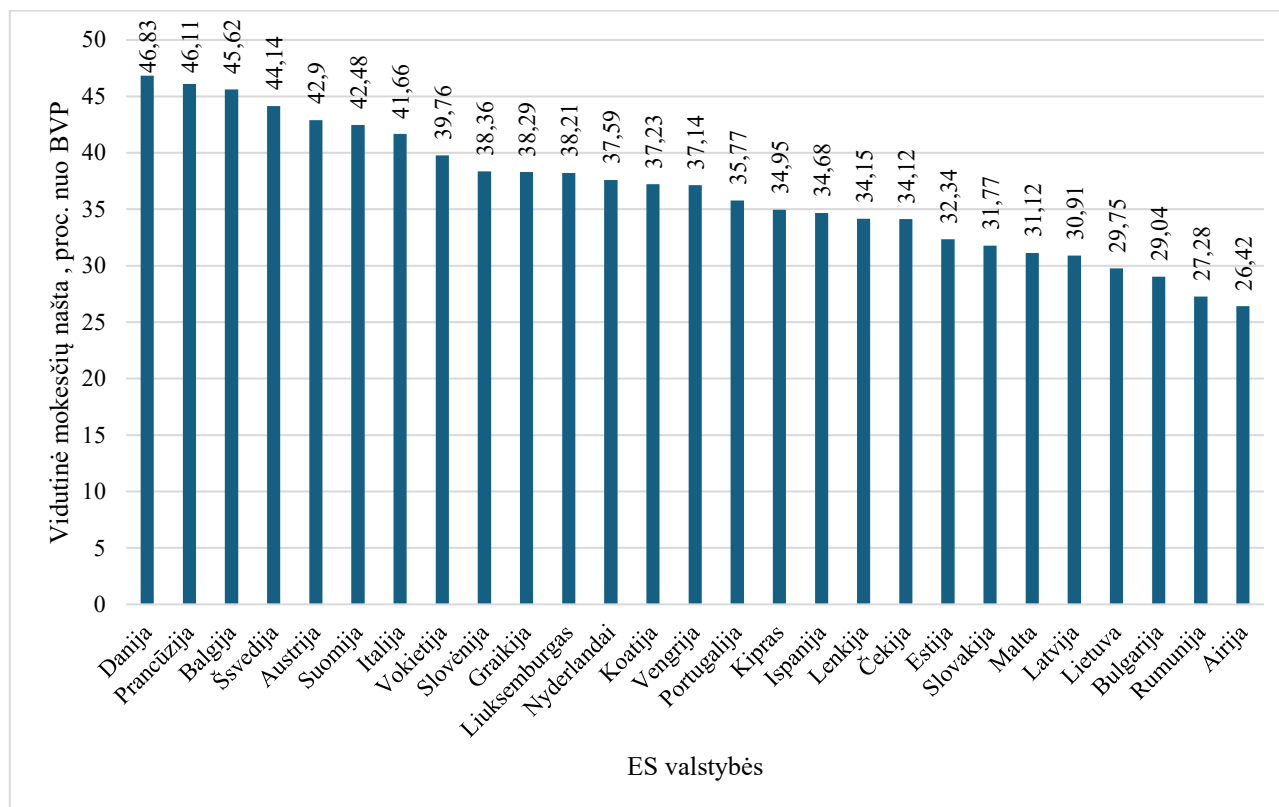
Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Eurostato duomenimis

Analizuojant 5 pav. pateiktus duomenis matyti, kad vidutinė mokesčių našta Europos Sąjungoje per analizuojamą laikotarpį kito nežymiai. 2004-2008 m. laikotarpiu stebimas augimas, kurį nutraukė 2008 m. finansų krizė, po kurios mokesčių našta trumpam sumažėjo.

Nuo 2010 m. ES vidutinė mokesčių našta palaipsniui didėjo, o 2020-2021 m. laikotarpiu pasiekė aukščiausius rodiklius. Tai rodo, kad fiskalinė politika Sąjungos mastu išliko gana stabili, o mokesčių pajamų pokyčiai dažniausiai susiję su ekonominiais ciklais ir kriziniais laikotarpiais.

Bendras ES mokesčių naštos lygis 2004-2023 m. svyravo apie 36-38 proc. nuo BVP, o tai leidžia teigti, kad ES mastu apmokestinimo lygis išliko santykinai stabilus, nepaisant atskirų valstybių skirtumų.

Siekiant detaliau įvertinti šalių skirtumus, 6 pav. pateikiama vidutinė mokesčių našta 27 Europos Sąjungos valstybėse 2004-2023 m. laikotarpiu. Pateikti duomenys leidžia palyginti šalių mokesčių naštos lygius ir jų tarpusavio skirtumus.

6 pav. Vidutinė mokesčių našta ES šalyse 2004 – 2023 m. laikotarpiu

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Eurostato duomenimis

Remiantis 6 pav. duomenimis, matyti, kad mokesčių naštos lygis ES šalyse išlieka nevienodas. Šiuos skirtumus lemia skirtingi valstybių fiskaliniai modeliai, viešojo sektoriaus finansavimo mastas ir socialinės apsaugos sistemos. Šiaurės ir Vakarų Europos šalys tradiciškai taiko platesnį viešųjų paslaugų finansavimą, todėl jų mokesčių našta yra didesnė, o Rytų ir Pietų Europos valstybės dažniau orientuojasi į mažesnę apmokestinimą ir konkurencingumo didinimą. Aukščiausi rodikliai būdingi Šiaurės ir Vakarų Europos šalims – Danijai (46,83 proc. nuo BVP), Prancūzijai (46,11 proc. nuo BVP) ir Belgijai (45,62 proc. nuo BVP).

Vidutinį mokesčių naštos lygį, svyruojantį nuo 37 iki 41 proc. nuo BVP, galima priskirti tokioms šalims kaip Vokietija, Italija, Slovėnija ir Suomija. Šiose šalyse mokesčių našta per analizuojamą laikotarpį išliko gana pastovi, reikšmingų pokyčių nefiksuota.

Mažiausi mokesčių naštos rodikliai fiksuojami Rytų ir Pietų Europos valstybėse – Lietuvoje (29,75 proc. nuo BVP), Bulgarijoje (29,04 proc. nuo BVP) ir Rumunijoje (27,28 proc. nuo BVP). Šių šalių mokesčių lygis išlieka žemesnis nei ES vidurkis. Vertinant mokesčių naštos poveikį ekonomikos augimui, svarbu įvertinti, kaip laikui bėgant keitėsi ekonomikos augimo tempai Europos Sąjungos šalyse. Tyrime ekonomikos augimas vertinamas pagal realaus bendrojo vidaus produkto pokyčius, kurie atspindi ekonominės veiklos intensyvumą ir leidžia palyginti skirtingo dydžio šalis.

Aptarus mokesčių naštos lygį, tikslinga įvertinti ir ekonomikos augimo dinamiką, kuri leidžia suprasti, kaip kito šalių ekonominė raida.

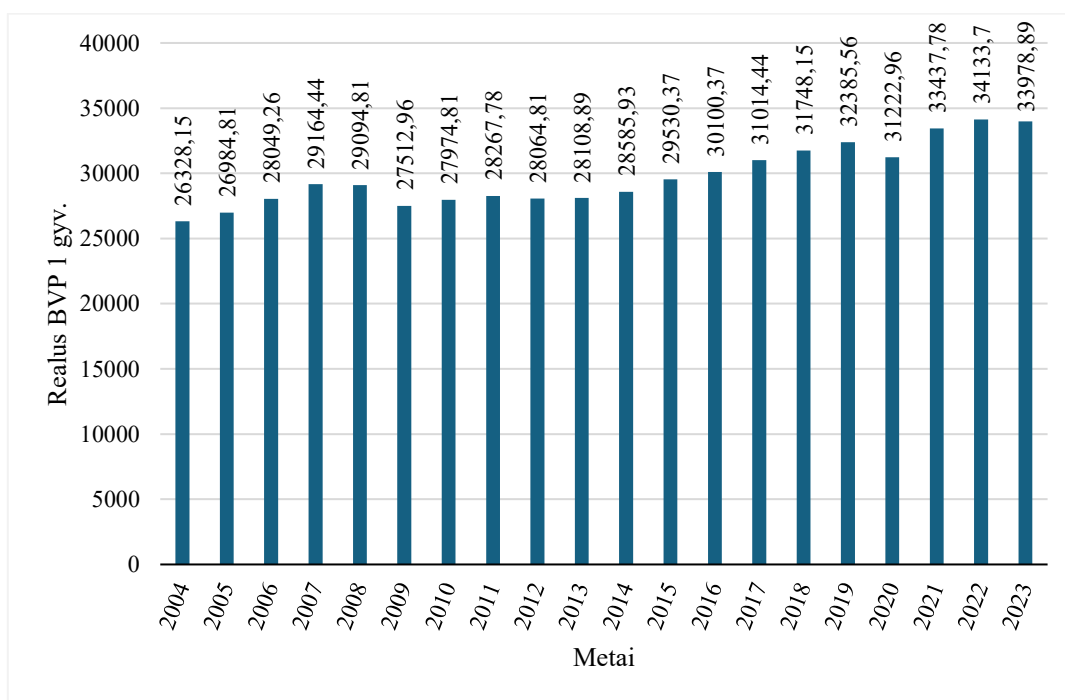
Naudojant BVP pokyčius, eliminuojama šalių ekonominio masto ir struktūrinių skirtumų įtaka, todėl rodiklis labiau atspindi dinamiką, o ne ekonomikos lygį. Tokiu būdu galima įvertinti, kaip keitėsi

ekonomikos plėtros tempai skirtingose valstybėse, nepriklausomai nuo jų ekonominio išsivystymo lygio.

Siekiant išvengti trumpalaikių svyravimų ir verslo ciklų įtakos, tyrime taikomi vidutiniai 3 ir 4 metų ekonomikos augimo pokyčiai. Tokie laikotarpiai leidžia įvertinti vidutinio laikotarpio tendencijas ir nustatyti, ar mokesčių politikos poveikis pasireiškia iš karto, ar su tam tikru vėlavimu.

Tyrime naudojami tiek persidengiantys, tiek nepersidengiantys laikotarpiai. Persidengiantys laikotarpiai leidžia fiksuoti tolygesnius ir nuoseklesnius ekonomikos pokyčius, nes kiekvienas naujas laikotarpis iš dalies sutampa su ankstesniu. Tuo tarpu nepersidengiantys laikotarpiai leidžia analizuoti nepriklausomas ekonomikos raidos fazes ir sumažinti autokoreliacijos riziką. Abiejų metodų taikymas užtikrina rezultatų patikimumą ir leidžia patikrinti, ar nustatyti ryšiai išlieka stabilūs, nepriklausomai nuo laikotarpio formavimo būdo.

Pirmiausia apžvelgiama Europos Sąjungos ekonomikos augimo dinamika 2004–2023 m. laikotarpiu, siekiant nustatyti pagrindinius ekonomikos ciklo pokyčius ir įvertinti veiksnius, galėjusius turėti įtakos ekonominės veiklos svyravimams (žr. 7 pav.).

7 pav. Vidutinis realusis BVP vienam gyventojui ES šalyse 2004–2023 m.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Eurostato duomenimis

Analizuojant 7 paveiksle pateiktus duomenis matyti, kad Europos Sąjungos šalių vidutinis realusis BVP vienam gyventojui 2004–2023 m. laikotarpiu nuosekliai didėjo – nuo apie 26,3 tūkst. eurų 2004 m. iki 39,9 tūkst. eurų 2023 m. Šį augimą lėmė keli veiksniai: spartėjanti naujųjų ES narių konvergencija, didėjanti darbo našumo dinamika ir investicijos į gamybos technologijų modernizavimą.

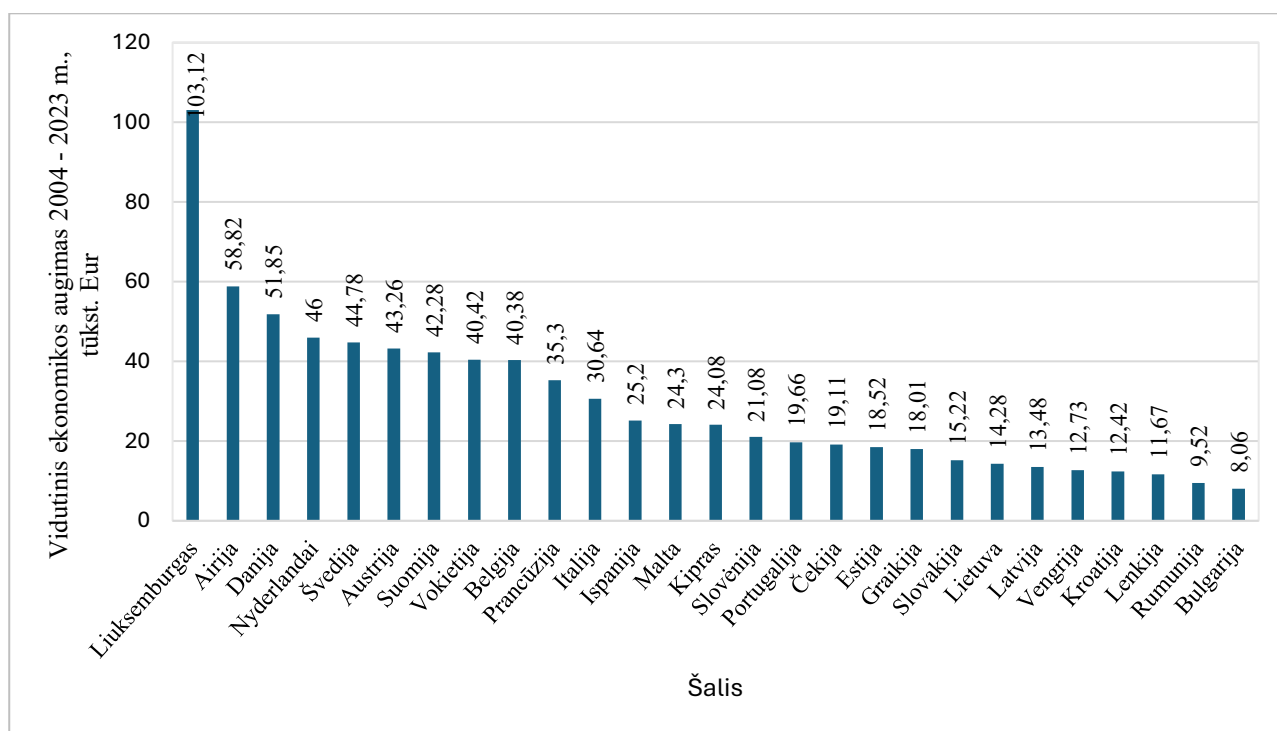
2004-2008 m. BVP vienam gyventojui augo sparčiai – daugiau kaip 3,7 tūkst. eurų. Tai atspindi intensyvų ekonomikos plėtros laikotarpį, kurį skatino vidaus rinkos plėtra, ES struktūrinių fondų investicijos ir didėjantis užimtumas naujosiose narėse.

2008-2009 m. pasaulinė finansų krizė lėmė trumpalaikį realaus BVP nuosmukį – apie 600 eurų vienam gyventojui, nes sumažėjo investicijos, krito eksporto paklausa ir išaugo ekonominis neapibrėžtumas. Nuo 2010 m. ekonomika grįžo į atsigavimo fazę: 2010-2019 m. realus BVP vienam gyventojui padidėjo dar apie 3,5 tūkst. eurų. Šį laikotarpį galima sieti su finansų sektoriaus stabilizacija, konkurencingumo didėjimu ir technologine plėtra.

2020 m. dėl COVID-19 pandemijos poveikio užfiksuotas laikinas nuosmukis, tačiau 2021–2022 m. rodiklis greitai atsigavo, nes ekonomikos augimą paskatino fiskalinės skatinimo priemonės, paklausos atsigavimas ir pandemijos apribojimų mažinimas. 2023 m. realus BVP vienam gyventojui pasiekė aukščiausią lygį per visą analizuojamą laikotarpį – daugiau kaip 39 tūkst. eurų.

Bendrai vertinant, ES ekonomika 2004-2023 m. išaugo beveik 54 proc., o šią tendenciją lėmė struktūrinės reformos, užimtumo didėjimas, investicijos į inovacijas bei naujųjų ES šalių spartus ekonominis augimas.

Siekiant išsamiau įvertinti ekonominės raidos skirtumus tarp ES valstybių, toliau analizuojami realaus BVP vienam gyventojui lygio pokyčiai atskirose šalyse (žr. 8 pav.).

8 pav. ES šalių vidutinio realiojo BVP vienam gyventojui dinamika 2004–2023 m., tūkst. eurų
Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Eurostato duomenimis

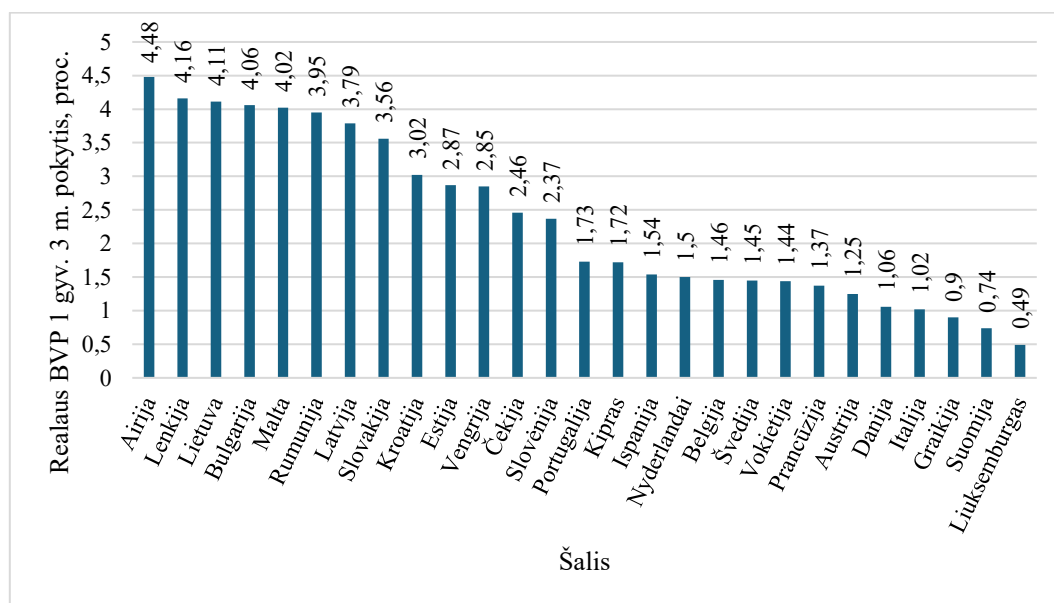
Analizuojant 8 paveiksle pateiktus duomenis matyti, kad ES šalių realaus BVP vienam gyventojui lygiai 2004-2023 m. laikotarpiu išsiskiria ryškiais skirtumais, kuriuos lemia valstybės ekonominės struktūros, produktyvumo lygis, technologinė pažanga ir investicijų intensyvumas.

Aukščiausi rodikliai būdingi Liuksemburgui, Airijai, Danijai ir Nyderlandams, kur realus BVP vienam gyventojui viršija 60 tūkst. eurų. Šis rezultatas sietinas su aukštos pridėtinės vertės sektorių dominavimu (finansų paslaugos, biotechnologijos, IT), didelėmis tiesioginėmis užsienio investicijomis, aukštu darbo našumu ir inovacijų diegimu.

Tuo tarpu žemiausi realaus BVP vienam gyventojui rodikliai būdingi Bulgarijai, Rumunijai, Kroatijai ir Latvijai (iki 20 tūkst. eurų). Šių valstybių rodiklius lemia mažesnis produktyvumo lygis, santykinai mažesnės investicijos į kapitalą, lėtesnė struktūrinė transformacija ir žemesnis technologinis pasirengimas.

Vidutinio lygio realaus BVP reikšmės (30-40 tūkst. eurų) būdingos tokioms šalims kaip Lietuva, Lenkija, Čekija, Slovėnija ir Ispanija. Šios valstybės pasižymi spartesniu ekonominiu augimu nei pietinės mažo produktyvumo šalys, nes jose vyko intensyvus konvergencijos procesas, augo vidaus paklausa, investicijos į gamybą ir eksportą, o struktūrinės reformos didino jų konkurencingumą.

Toliau analizuojami vidutiniai metiniai realaus BVP pokyčiai, leidžiantys nustatyti vidutinio laikotarpio ekonomikos augimo tendencijas (žr. 9 pav.). Toks laikotarpio pasirinkimas leidžia sumažinti metinių svyravimų įtaką ir aiškiau identifikuoti bendrą augimo kryptį ES mastu. Tiriamojoje dalyje papildomai bus vertinami ir 3 bei 4 metų persidengiantys ir nepersidengiantys pokyčiai, siekiant patikrinti, ar gauti rezultatai išlieka stabilūs taikant skirtingus laikotarpio formavimo būdus.

9 pav. Vidutiniai metiniai realaus BVP pokyčiai ES šalyse 2004-2023 m. laikotarpiu, proc.

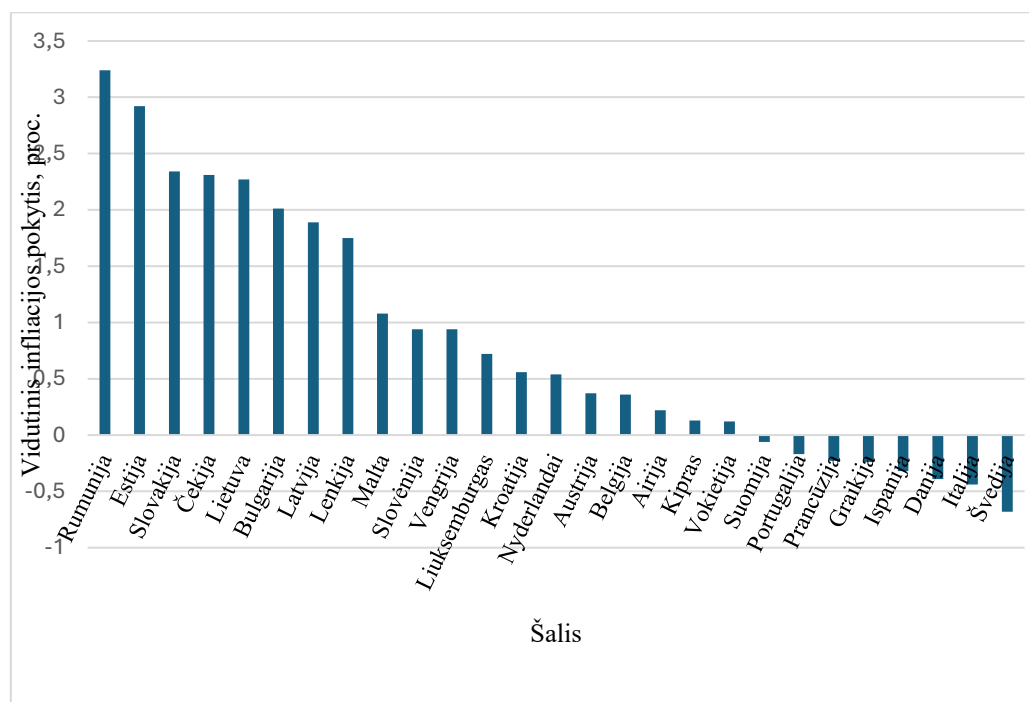
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Eurostato duomenimis

Analizuojant 9 pav. pateiktus duomenis matyti, kad ES šalių ekonomikos augimo tempai 2004-2023 m. laikotarpiu reikšmingai skyrėsi. Spartesnis augimas buvo būdingas naujosioms ES narėms iš Vidurio ir Rytų Europos – Latvijai (4,48 proc.), Lietuvai (4,16 proc.), Bulgarijai (4,06 proc.) ir Rumunijai (3,92 proc.). Šių šalių aukštesnius augimo tempus lėmė keli veiksniai: spartesnė ekonominė konvergencija, didesnis produktyvumo potencialas, ryškus užsienio investicijų augimas, struktūrinės reformos ir narystės ES atvėrusios rinkos. Be to, pradiniai jų BVP lygiai buvo žemesni, todėl augimas buvo greitesnis dėl vadinamojo „catching-up“ efekto.

Tuo tarpu Vakarų ir Šiaurės Europos šalys, tokios kaip Švedija, Suomija, Danija, Austrija, Vokietija, Prancūzija ir Belgija, pasižymėjo lėtesniais – apie 1-1,5 proc. – vidutiniais realaus BVP pokyčiais. Šių brandžių ekonomikų struktūra jau yra aukštos pridėtinės vertės, todėl jų augimo potencialas natūraliai mažesnis. Be to, šias šalis labiau paveikė 2008–2009 m. finansų krizė ir euro zonos skolų krizė, kurios sulėtino plėtros tempą.

Mažiausi pokyčiai fiksuoti Graikijoje (0,9 proc.), Suomijoje (0,74 proc.) ir Liuksemburge (0,49 proc.). Graikijos atveju reikšmingą įtaką turėjo skolų krizė ir ilgalaikiai fiskaliniai suvaržymai. Suomijos lėtą augimą lėmė pramonės sektoriaus struktūriniai pokyčiai, ypač elektronikos ir mišriosios pramonės nuosmukis. Liuksemburge itin aukštas pradinio BVP lygis riboja spartaus augimo galimybes, todėl natūralu, kad pokyčiai buvo minimalūs.

Apibendrinant galima teigti, kad 2004-2023 m. laikotarpiu ES vyko ryškus ekonominės konvergencijos procesas: sparčiausiai augo mažesnes pradines pajamas turinčios valstybės, o aukštesnio išsivystymo šalys pasižymėjo nuosaikesniais tempais. Tai patvirtina konvergencijos teoriją, teigiančią, jog mažesnę produktyvumo lygį turinčios šalys gali augti greičiau dėl didesnių investicijų grąžos galimybių ir efektyvesnio technologijų perėmimo. Įvertinus ekonomikos augimo tendencijas, toliau analizuojami kiti makroekonominiai veiksniai, galintys turėti įtakos ekonomikos raidai. 10 paveiksle apžvelgiama infliacijos dinamika ES šalyse.

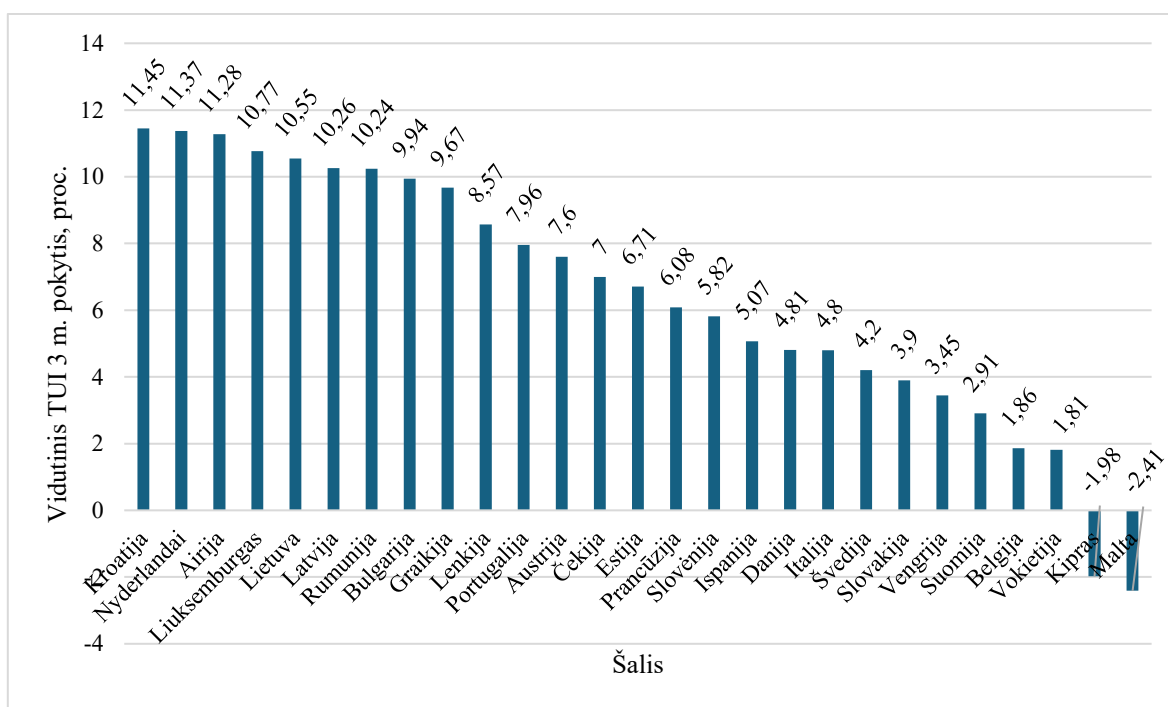
10 pav. Vidutiniai metiniai infliacijos pokyčiai ES šalyse 2004-2023 m. laikotarpiu, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Eurostato duomenimis

Analizuojant vidutinį metinį infliacijos pokytį 2004-2023 m. laikotarpiu matyti, kad didžiausi kainų augimo tempai būdingi naujosios ES narėms – Vengrijai, Rumunijai, Bulgarijai, Latvijai ir Lietuvai, kur infliacijos pokytis per trejų metų laikotarpius siekė apie 4 – 5 proc. Aukštesnę infliaciją šiose šalyse lėmė spartesnis ekonomikos augimas ir intensyvesnė konvergencija, dėl kurios greičiau kilo darbo užmokestis ir vidaus vartojimas. Be to, šios valstybės patyrė didesnę struktūrinių kainų

pokyčių įtaką pereinant prie ES standartų, liberalizuojant rinkas ir prisitaikant prie bendrosios rinkos kainų lygio. Dalis šalių (ypač Vengrija ir Rumunija) taip pat pasižymėjo didesniu energetikos ir maisto kainų svyravimų poveikiu, kuris reikšmingai prisidėjo prie infliacijos augimo.

Kitas svarbus veiksnys, galintis daryti įtaką ekonomikos augimui, yra tiesioginės užsienio investicijos, kurios atspindi kapitalo srautų intensyvumą ir užsienio investuotojų pasitikėjimą šalies ekonomika (žr. 11 pav.).

11 pav. Tiesioginių užsienio investicijų metiniai pokyčiai ES šalyse 2004-2023 m. laikotarpiu, proc.

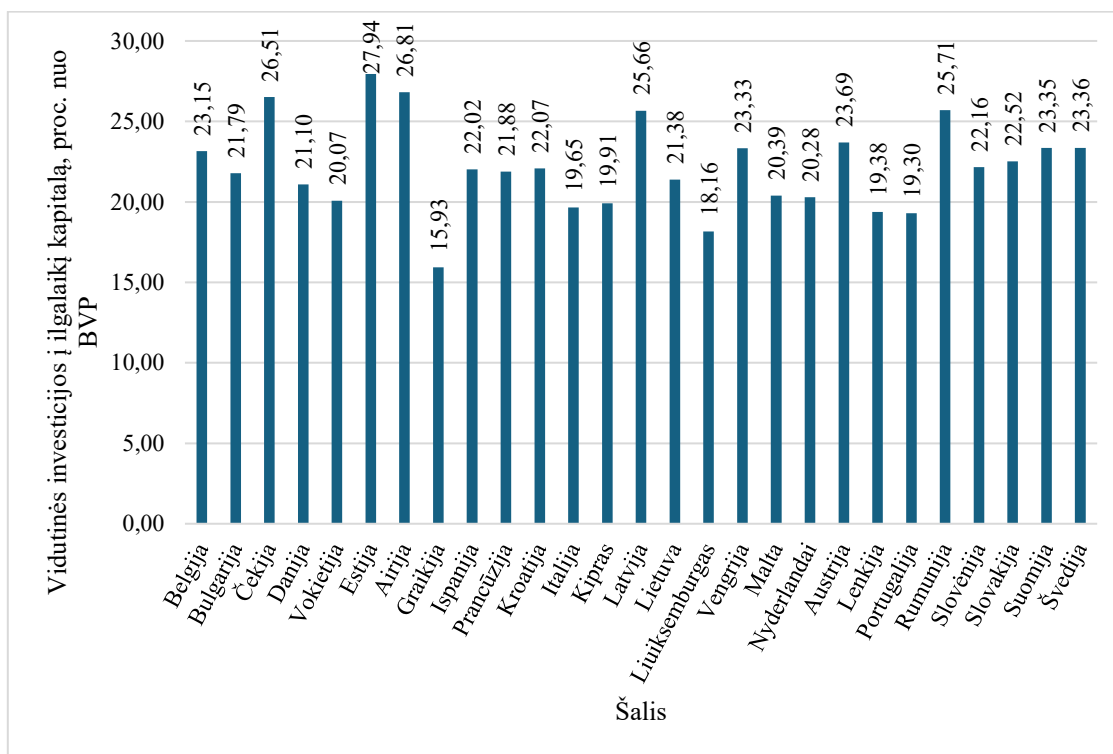
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis UNCTAD duomenimis

Analizuojant vidutinį metinį tiesioginių užsienio investicijų pokytį 2004-2023 m. laikotarpiu matyti, kad investicijų dinamika ES šalyse buvo nevienoda. Didžiausi kapitalo įplaukų augimo tempai būdingi Baltijos valstybėms, Lenkijai, Rumunijai ir Bulgarijai, kur TUI pokyčiai reikšmingai viršijo ES vidurkį. Šių šalių spartų investicijų augimą lėmė palankesnės verslo sąlygos, konkurencingesni darbo kaštai, aktyvi investicijų pritraukimo politika, žemesnis pradinio kapitalo lygis ir spartesnė ekonominė konvergencija po įstojimo į ES. Tai sudarė sąlygas aukštesnei investicijų grąžai, todėl regionas tapo itin patrauklus užsienio kapitalui.

Tuo tarpu Vakarų Europos šalys, tokios kaip Vokietija, Prancūzija ar Nyderlandai, pasižymėjo nuosaikesniais TUI pokyčiais, o kai kuriais laikotarpiais – ir neigiamu augimu. Tai sietina su brandesne rinkos struktūra, aukštesniais veiklos kaštais, lėtesnėmis vidaus rinkos plėtros galimybėmis bei investicijų diversifikacija į ne ES regionus. Brandžioje ekonomikoje didesnė investuotojų dalis yra orientuota į stabilumą, o ne į sparčią plėtrą, todėl kapitalo įplaukų dinamika natūraliai lėtesnė.

Bendrai vertinant, tiesioginių užsienio investicijų pokyčių skirtumai patvirtina, kad naujosios ES valstybės narės 2004-2023 m. laikotarpiu buvo intensyvios kapitalo plėtros regionas, o senosios ES šalys pasižymėjo labiau subalansuota, bet lėtesne investicijų dinamika.

Kartu su užsienio kapitalo įplaukomis svarbus vaidmuo tenka ir vidaus investicijoms, atspindinčioms šalių gamybinio potencialo didėjimą. Todėl toliau nagrinėjamos investicijos į ilgalaikį kapitalą (žr. 12 pav.)

12 pav. Investicijos į ilgalaikį kapitalą ES šalyse 2004-2023 m. laikotarpiu, proc. BVP

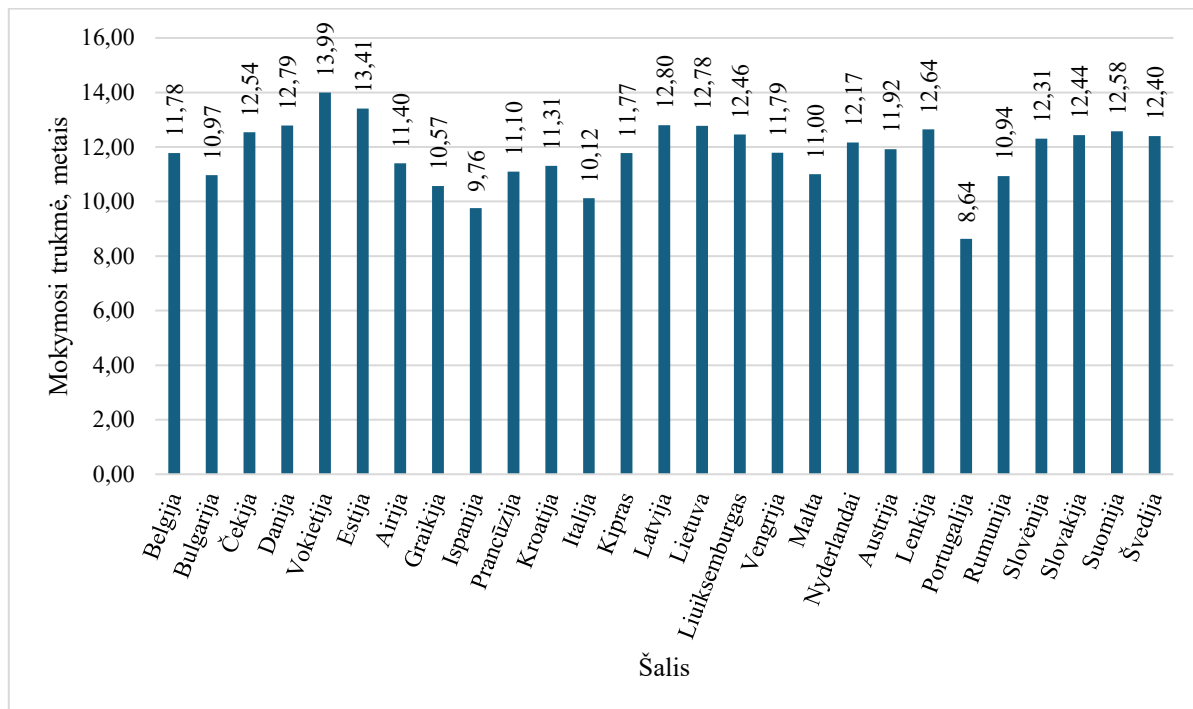
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Eurostato duomenimis

12 paveiksle pateikti duomenys rodo vidutinių investicijų į ilgalaikį kapitalą lygį ES šalyse 2004-2023 m. laikotarpiu. Didžiausios investicijų apimtys, viršijančios 25 proc. nuo BVP, būdingos Airijai, Slovėnijai ir Kroatijai. Šiose valstybėse aukštesnį investicijų lygį daugiausia lėmė spartesnė ekonomikos plėtra, aktyvi pramonės modernizacija, didesni ES struktūrinių fondų srutai bei reikšmingos užsienio investicijos, ypač gamybos ir technologijų sektoriuose.

Tuo tarpu mažiausios ilgalaikio kapitalo investicijų apimtys fiksuojamos Ispanijoje, Lietuvoje ir Rumunijoje. Šių valstybių investicijų lygį riboja lėtesnė kapitalo atsinaujinimo dinamika, mažesnis privačių investuotojų aktyvumas, finansavimo apribojimai arba po 2008 m. krizės išaugę fiskaliniai suvaržymai. Be to, dalyje šių šalių investicijos labiau orientuotos į vartojimą, o ne į ilgalaikį kapitalo formavimą.

Investicijų į ilgalaikį kapitalą skirtumai tarp šalių atskleidžia nevienodą ekonomikos struktūrą, finansinių išteklių prieinamumą ir skirtingas plėtros strategijas, kurios gali lemti produktyvumo atotrūkius ir ilgalaikius ekonomikos augimo tempų skirtumus.

Toliau analizuojamas dar vienas veiksnys, galintis turėti įtakos ekonomikos raidai – gyventojų mokymosi trukmė, atspindinti švietimo sistemos išsivystymo lygį (žr. 13 pav.).

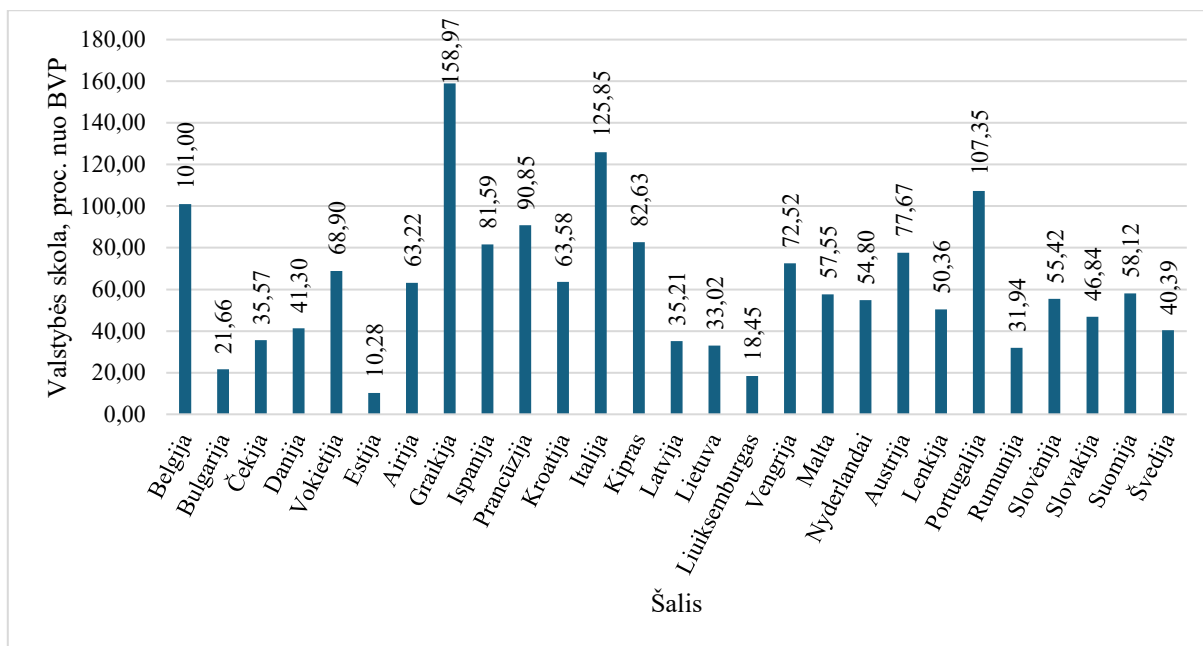

13 pav. Vidutinė mokymosi trukmė ES šalyse 2004 – 2023 m., metais

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis UNCTAD duomenimis

13 paveiksle pateikti duomenys atspindi vidutinę mokymosi trukmę ES šalyse 2004-2023 m. laikotarpiu. Ilgiausia mokymosi trukmė fiksuojama Estijoje (13,99 m.), Švedijoje (12,40 m.), Suomijoje (12,48 m.) ir Slovėnijoje (12,64 m.), o trumpiausia – Ispanijoje (9,76 m.) ir Portugalijoje (8,64 m.). Šie skirtumai parodo nevienodą švietimo sistemos išvystymo lygį tarp valstybių, kuris gali lemti produktyvumo bei inovatyvumo skirtumus ekonomikoje.

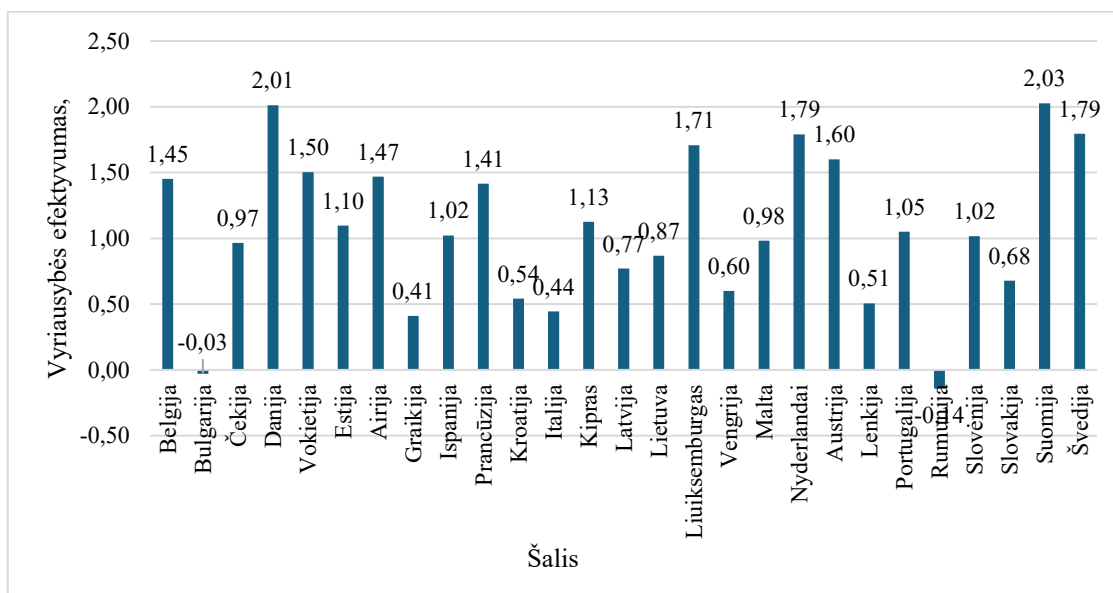
Kitas nagrinėjamas rodiklis – valstybės skola, atspindinti šalies fiskalinės politikos tvarumą ir viešųjų finansų būklę (žr. 14 pav.).

14 pav. Vidutinė valstybės skola ES šalyse 2004–2023 m. laikotarpiu, proc. nuo BVP

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Eurostato duomenimis

Vertinant ekonomikos raidą, svarbu įtraukti ir institucinės aplinkos aspektus, kadangi valstybės valdymo kokybė daro reikšmingą įtaką ekonomikos augimui bei investicijų pritraukimui. 15 paveiksle pateikiamas vyriausybės efektyvumo indeksas, leidžiantis įvertinti institucijų gebėjimą formuoti ir įgyvendinti viešąją politiką bei užtikrinti viešųjų paslaugų kokybę.

15 pav. Vidutinis vyriausybės efektyvumas Europos šalyse, 2004–2023 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Pasaulio banko duomenimis

Kaip matyti pateiktame paveiksle, vyriausybės efektyvumo rodikliai ES šalyse gerokai skiriasi. Aukščiausi rodikliai būdingi Šiaurės ir Vakarų Europos valstybėms, tokioms kaip Suomija (2,03), Danija (2,01), Nyderlandai (1,79) ir Švedija (1,79), kur geresnius rezultatus lemia aukštas institucijų profesionalumas, skaidrumas ir veiksminga viešojo sektoriaus administracija.

Apmokestinimo naštos poveikis ekonomikos augimui sąveikoje su mokesčių sistema, Indrė Monkienė.

Tuo tarpu žemiausi rodikliai stebimi Rumunijoje (-0,14), Italijoje (-0,44) ir Bulgarijoje (-0,03). Šiose valstybėse institucijų efektyvumą riboja viešojo valdymo kokybės iššūkiai, lėtesnės reformos ir žemesnis skaidrumo lygis.

Vidutinis ES šalių rodiklis siekia apie 1 balą, o tai rodo bendrą teigiamą institucijų vertinimą, tačiau taip pat išryškina reikšmingus valdymo kokybės skirtumus tarp valstybių narių.

Apibendrinant galima teigti, kad 2004-2023 m. ES valstybės pasižymėjo santykinai stabiliu apmokestinimo lygiu, tačiau ekonominės raidos skirtumai išliko ryškūs. Aukštesnę mokesčių naštą taikančios Vakarų ir Šiaurės Europos šalys išsiskyrė brandžiomis ekonomikomis ir aukštu instituciniu efektyvumu, o sparčiausias realaus BVP augimas buvo būdingas Vidurio ir Rytų Europos valstybėms, kurių plėtrą lėmė konvergencijos procesai, intensyvios investicijos ir didėjantis produktyvumas. Infliacijos, tiesioginių užsienio investicijų, kapitalo formavimo ir valstybės valdymo rodikliai taip pat patvirtina, kad ES šalių ekonominės struktūros ir instituciniai pajėgumai nėra vienodi, o šie skirtumai yra reikšmingi vertinant mokesčių naštos poveikį ekonomikos augimui.

3.2. Mokesčių naštos poveikio ekonomikos augimui sąveikoje su mokesčių sistema modelio patikimumo tyrimas ir vertinimas

Siekiant įvertinti apmokestinimo naštos poveikį ekonomikos augimui sąveikoje su mokesčių sistema, vien dinaminės analizės nepakanka, todėl remiantis 2.4 skyriuje aprašyta metodika sudaromi ekonometriniai modeliai, taikant mažiausių kvadratų (OLS – ordinary least squares) metodą. Tiriamos 27 ES šalys, 20 periodų 2004-2023 m. laikotarpio. Prieš atliekant tyrimo rezultatų vertinimą, pirmiausia atliekami pasirinktų modelių vertinimo tinkamumo testai. Bus vertinamos šios prielaidos: autokoreliacija, heteroskedastiškumas, tarpgrupinė koreliacija.

Tyrime sudaryti aštuoni ekonometriniai modeliai, siekiant įvertinti mokesčių naštos poveikį ekonomikos augimui taikant skirtingus augimo dinamikos vertinimo būdus. Modeliai tarpusavyje skiriasi dviem aspektais: pirma, naudojami skirtingi ekonomikos augimo matavimo metodai – 3 ir 4 metų persidengiantys bei nepersidengiantys realaus BVP pokyčiai; antra, kiekvienam augimo matavimo būdui sudaromos dvi modelių versijos: bazinis modelis, apimantis tik mokesčių naštą ir kontrolinius kintamuosius, ir išplėstinis modelis, papildytas sąveikos veiksniais su skirtingomis mokesčių sistemomis. Toks modelių išdėstymas leidžia įvertinti, ar mokesčių naštos poveikis kinta priklausomai nuo šalies mokesčių sistemos tipo, ir ar rezultatai išlieka stabilūs taikant skirtingus augimo rodiklio formavimo būdus. Tokia struktūra leidžia nuosekliai ir visapusiškai įvertinti mokesčių naštos poveikį ekonomikos augimui taikant skirtingus duomenų formavimo būdus ir įtraukiant mokesčių sistemų skirtumus.

Norint įvertinti, ar sudarytų modelių paklaidos nėra tarpusavyje susijusios, autokoreliacija buvo tikrinama naudojant Wooldridge testą. Vis dėlto ne visuose modeliuose šią priklausomybę buvo galima patikrinti – modeliuose, kuriuose naudoti 3 ir 4 metų nepersidengiantys duomenys, autokoreliacijos įvertinimas nebuvo įmanomas. Rezultatai pateikiami 7 lentelėje.

Autokoreliacijos tikrinimas tyrimo modeliuose

Modelis	what (-1) reikšmė	p reikšmė
(I)	nevertinama	nevertinama
(II)	0,795185	2,1039e-17
(III)	nevertinama	nevertinama
(IV)	0,847179	9,68513e-19
(V)	nevertinama	nevertinama
(VI)	nevertinama	nevertinama
(VII)	0,795564	1,82946e-17
(VIII)	nevertinama	nevertinama
(IX)	0,848971	6,88036e-19

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Gretl programa atliktų skaičiavimų rezultatais programos duomenimis

Wooldrige testo p reikšmė, viršijanti 0,05 modelyje autokoreliacijos laike nenustato. Testų rezultatai parodė, kad visuose testuojamuose modeliuose autokoreliacija nustatyta.

Kita svarbi prielaida, kurią reikia patikrinti, yra heteroskedastiškumas, kadangi modeliuose duomenys neturėtų būti homoskedastiški. Heteroskedastiškumo buvimas vertinamas taikant White testą. Jei gauta p reikšmė yra mažesnė nei 0,05, laikoma, kad heteroskedastiškumas egzistuoja, o kai p reikšmė viršija 0,05, daroma išvada, jog heteroskedastiškumo nėra. Testo rezultatai pateikti 8 lentelėje.

Heteroskedastiškumo tikrinimas tyrimo modeliuose

Modelis	White's testo p reikšmė
(I)	0,124561
(II)	0,000000
(III)	0,305459
(IV)	0,000000
(V)	0,323305
(VI)	0,294712
(VII)	0,000074
(VIII)	0,253931
(IX)	0,000096

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Gretl programa atliktų skaičiavimų rezultatais

Remiantis lentelės duomenimis, matoma, kad I, III, V, VI, VIII modeliuose heteroskedastiškumas nenustatytas. II, IV, VII, IX modeliuose matoma, kad heteroskedastiškumas egzistuoja, nes p reikšmės mažesnės nei 0,05.

Dar viena svarbi prielaida, kuri buvo tikrinama – tarpgrupinė koreliacija. Nustatyti tarpgrupiniai koreliacijai naudojamas Pesaran CD testas. Rezultatai pateikti 9 lentelėje.

Tarpgrupinės koreliacijos tikrinimas tyrimo modeliuose

Modelis	Pesaran CD testo p reikšmė
(I)	0,665
(II)	0,677
(III)	0,4
(IV)	0,787
(V)	0,401
(VI)	0,673
(VII)	0,705
(VIII)	0,404
(IX)	0,777

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Gretl programa atliktų skaičiavimų rezultatais

Remiantis lentelės duomenimis, galima teigti, kad tarpgrupinė koreliacija tyrimo modeliuose nenustatyta, nes visų modelių p reikšmė didesnė nei 0,05.

3.3. Mokesčių naštos poveikio ekonomikos augimui tyrimas ir vertinimas

Sudarant mažiausių kvadratų (OLS) modelį, priklausomas kintamasis – ekonomikos augimas, nepriklausomas kintamasis – mokesčių našta, kontroliniai kintamieji – ekonomikos atvirumas, kainų lygis, investicijos į ilgalaikį kapitalą, mokymosi trukmė, užimtumo lygis, tiesioginės užsienio investicijos, valstybės skola ir vyriausybės efektyvumas. Tyrimo hipotezėms patikrinti sudaromi devyni modeliai. Pirmaisiais penkiais modeliais tiriamas apmokestinimo naštos poveikis ekonomikos augimui 27 ES šalyse. Svarbu paminėti, kad ekonomikos augimo rodiklis modelyje naudotas ne procentine forma, o koeficientų pavidalu. Pirmojo modelio rezultatai pateikti 10 lentelėje.

I modelio rezultatai, naudojant 3 metų nepersidengiančius duomenis

I modelis		
Kintamasis	Koeficientas	p-reikšmė
const	0,2127	0,0005***
I R BVP	-0,0175	0,0026***
Mok našta	-0,0011	0,0165**
Infliacija n3	0,1995	0,0096***
Atvirumas	0,0001	0,1038
GFCF	0,0002	0,634
M trukmė	0,0037	0,0353**
U lygis	-0,0006	0,2376
TUI n3	0,0099	0,4482
Skola	0,0002	0,0344**
Efektyvumas	0,0112	0,0894*
N=134		
R ² = 0,6408		
*-90%, **-95%, ***-99% reikšmingumo lygmuo		

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Gretl programa atliktų skaičiavimų rezultatais

Pagrindinis nepriklausomas kintamasis, kurio poveikis ekonomikos augimui yra tiriamas šiame tyrime, yra mokesčių našta. Gauti rezultatai rodo, kad mokesčių našta turi statistiškai reikšmingą neigiamą poveikį ekonomikos augimui, t. y. didėjant mokesčių naštai ekonomikos augimo tempai mažėja. Taip pat modelyje kaip statistiškai reikšmingi veiksniai buvo nustatyti tokie: infliacija, mokymosi trukmė, valstybės skola, kurie daro teigiamą reikšmingą poveikį ekonomikos augimui. Ekonomikos atvirumo, investicijų į ilgalaikį kapitalą, užimtumo lygio, tiesioginių užsienio investicijų statistiškai reikšmingas poveikis ekonomikos augimui nenustatytas. Nustatyta, kad mokesčių naštai išaugus 1 proc. punktu, ekonomikos augimas sulėtėja 0,1 proc. punktu. Infliacijai padidėjus 1 proc. punktu ekonomikos augimas padidėja 0,19 proc. punkto, o mokymosi trukmei padidėjus vienais metais, ekonomikos augimas pagreitėja 0,4 proc. Valstybės skolai padidėjus 1 proc. punktu, ekonomikos augimas pagreitėja 0,02 proc. punkto. Vyriausybės efektyvumui didėjant, ekonomikos augimas padidėja 1,12 proc. punkto.

Atsižvelgiant į tai, kad pirmasis modelis buvo sudarytas naudojant 3 metų nepersidengiančius pokyčius, antrajame modelyje siekiama įvertinti, kaip rezultatai kinta taikant 3 metų persidengiančius duomenis. Toks laikotarpio formavimas leidžia sumažinti metinių svyravimų įtaką ir išryškinti tolygesnes ekonomikos augimo tendencijas. Kadangi sudarius modelį buvo nustatyta autokoreliacija ir heteroskedastiškumas tyrimo modeliui pritaikytos Arellano paklaidos (žr. 11 lentelę).

11 lentelė

II modelio rezultatai, naudojant 3 metų persidengiančius duomenis

II modelis		
Kintamasis	Koeficientas	p-reikšmė
const	0,2299	0,003***
I R BVP	-0,0137	0,0092***
Mok našta	-0,0011	0,0729*
Infliacija p3	0,1758	0,0299**
Atvirumas	0,00003	0,3481
GFCF	-0,0003	0,7052
M trukmė	0,0032	0,0220**
U lygis	-0,0010	0,0256**
TUI p3	0,0075	0,6825
Skola	-0,000005	0,9687
Efektyvumas	0,0116	0,0900*
N=458		
R ² = 0,5870		
*-90%, **-95%, ***-99% reikšmingumo lygmuo		

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Gretl programa atliktų skaičiavimų rezultatais

Remiantis 11 lentelėje pateiktais rezultatais, nustatyta, kad mokesčių našta daro neigiamą ir statistiškai reikšmingą poveikį ekonomikos augimui, reikšmingumo lygiui siekiant 92,7 proc. Tyrimas taip pat atskleidė, kad infliacija, mokymosi trukmė ir užimtumo lygis turi statistiškai reikšmingą poveikį ekonomikos augimui. Be to, vyriausybės efektyvumas daro teigiamą įtaką ekonomikos raidai, tačiau šis ryšys reikšmingas 90 proc. lygiu. Kiti į modelį įtraukti veiksniai –

Apmokestinimo naštos poveikis ekonomikos augimui sąveikoje su mokesčių sistema, Indrė Monkienė.

ekonomikos atvirumas, investicijos į ilgalaikį kapitalą, tiesioginės užsienio investicijos ir valstybės skola – reikšmingo poveikio neparodė.

Kiekvieno iš reikšmingų veiksnių poveikis yra toks: infliacijai padidėjus 1 proc. punktu, ekonomikos augimas padidėja 0,17 proc. punkto, mokymosi trukmės pailgėjimas vieneriais metais lemia 0,3 proc. spartesnį augimą. Tuo tarpu užimtumo lygiui padidėjus 1 proc. punktu, ekonomikos augimas sumažėja 0,1 proc. punkto.

12 lentelė

III modelio rezultatai, naudojant 4 metų nepersidengiančius duomenis

III modelis		
Kintamasis	Koeficientas	p-reikšmė
const	0,2425	0,0001***
I R BVP	-0,0175	0,0038***
Mok. našta	-0,0010	0,0187**
Infliacija _{n4}	0,2094	0,0217**
Atvirumas	0,00005	0,2673
GFCF	0,0001	0,7328
M trukmė	0,0036	0,0365**
U lygis	-0,0011	0,0329**
TUI _{n4}	0,0026	0,8696
Skola	0,00001	0,8861
Efektyvumas	0,0152	0,0255**
N = 107		
R ² = 0,6114		
*-90%, **-95%, ***-99% reikšmingumo lygmuo		

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Gretl programa atliktų skaičiavimų rezultatais

Analizuojant III modelio rezultatus matyti, kad mokesčių našta daro neigiamą ir statistiškai reikšmingą poveikį ekonomikos augimui. Apskaičiuota, kad mokesčių naštai padidėjus 1 proc. punktu, ekonomikos augimas sumažėja 0,1 proc. punkto. Tyrimas taip pat atskleidė teigiamą ir statistiškai reikšmingą ekonomikos augimo ryšį su infliacija, mokymosi trukme ir vyriausybės efektyvumu. Pagal modelio koeficientus, infliacijos padidėjimas 1 proc. punktu siejamas su 0,21 proc. punkto didesniu ekonomikos augimu, mokymosi trukmei pailgėjus metais, ekonomikos augimas padidėja 0,36 proc. punkto, o pagerėjus vyriausybės efektyvumui 1 proc. punktu, ekonomikos augimas išauga 1,52 proc. punkto. Be to, nustatytas neigiamas ir statistiškai reikšmingas ryšys tarp ekonomikos augimo ir užimtumo lygio: jam padidėjus 1 proc. punktu, ekonomikos augimas sumažėja 0,1 proc. punkto. Tuo tarpu ekonomikos atvirumas, investicijos į ilgalaikį kapitalą, tiesioginės užsienio investicijos ir valstybės skola šiame modelyje neparodė statistiškai reikšmingo poveikio ekonomikos augimui.

Siekiant įvertinti, ar rezultatai išlieka stabilūs taikant persidengiančius laikotarpius, toliau pateikiami modelio rezultatai, apskaičiuoti naudojant 4 metų persidengiančius duomenis. Kadangi sudarius modelį buvo nustatyta autokoreliacija ir heteroskedastiškumas, tyrimo modeliui pritaikytos Arellano paklaidos (žr. 13 lentelę).

13 lentelė

IV modelio rezultatai, naudojant 4 metų persidengiančius duomenis

IV modelis		
Kintamasis	Koeficientas	p-reikšmė
const	0,2282	0,0004***
I R BVP	-0,0137	0,0147**
Mok našta	-0,0011	0,1090
Infliacija p4	0,1760	0,0204**
Atvirumas	0,00003	0,4065
GFCF	-0,0004	0,5255
M trukmė	0,0029	0,0498**
U lygis	-0,0009	0,0314**
TUI p4	0,0075	0,7177
Skola	-0,00002	0,8651
Efektyvumas	0,0123	0,0880*
N = 431		
R ² = 0,5830		
*-90%, **-95%, ***-99% reikšmingumo lygmuo		

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Gretl programa atliktų skaičiavimų rezultatais

Vertinant IV modelio gautus rezultatus nustatyta, kad mokesčių naštos poveikis ekonomikos augimui yra neigiamas, tačiau statistiškai nereikšmingas. Analizė taip pat atskleidžia, kad infliacija daro teigiamą ir statistiškai reikšmingą įtaką ekonomikos augimui: infliacijai padidėjus 1 proc. punktu, ekonomikos augimas išauga 0,18 proc. punkto. Panašiai ir mokymosi trukmė pasižymi reikšmingu teigiamu ryšiu – papildomi vieneri mokslo metai lemia 0,29 proc. punkto didesnę ekonomikos augimą. Tuo tarpu užimtumo lygio pokyčiai veikia priešinga kryptimi: 1 proc. punktu išaugęs užimtumo lygis siejamas su 0,09 proc. punkto mažesniu ekonomikos augimo tempu, ir šis poveikis yra statistiškai reikšmingas. Be to, remiantis 13 lentelėje pateiktais rezultatais matyti, kad, esant 90 proc. patikimumo lygiui, vyriausybės efektyvumas turi teigiamą ir statistiškai reikšmingą poveikį ekonomikos augimui. Tai reiškia, kad vyriausybės efektyvumui pagerėjus 1 proc. punktu, ekonomikos augimas padidėja 1,23 proc. punkto.

V modelyje investicijų į ilgalaikį kapitalą kintamasis papildomai įtrauktas ir kvadratine forma, siekiant įvertinti galimą netiesinį ryšį, kai investicijų poveikis ekonomikos augimui mažėja didėjant jų apimčiai, t. y. egzistuoja mažėjančios ribinės grąžos efektas. Modelyje naudojami trijų metų nepersidengiantys duomenys. V modelio rezultatai pateikti 14 lentelėje.

14 lentelė

V modelio rezultatai su modifikacijomis (įtrauktas investicijų į ilgalaikį kapitalą kvadratinis narys)

V modelis		
Kintamasis	Koeficientas	p-reikšmė
const	0,1784	0,0119**
I R BVP	-0,0166	0,0045***
Mok našta	-0,0012	0,0105**
Infliacija n3	0,1844	0,0190**
Atvirumas	0,00007	0,0946*
GFCF	0,0027	0,3177
Sq GFCF	-0,00005	0,3519
M trukmė	0,0040	0,0264**
U lygis	-0,0006	0,2057
TUI n3	0,0112	0,3945
Skola	0,0002	0,0220**
Efektivumas	0,0106	0,1089
N = 134		
R ² = 0,6434		
*-90%, **-.95%, ***-99% reikšmingumo lygmuo		

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Gretl programa atliktų skaičiavimų rezultatais

Gauti rezultatai nepatvirtina statistiškai reikšmingo investicijų į ilgalaikį kapitalą ar jų kvadrato poveikio ekonomikos augimui. Atlikus modelio modifikacijas galima teigti, kad šios modifikacijos iš esmės modelio rezultatų nepakeičia.

Apibendrinant atliktą empirinių modelių analizę galima teigti, kad mokesčių naštos poveikis ekonomikos augimui yra nuoseklus ir vienakryptis. Visuose penkiuose sudarytuose modeliuose mokesčių naštos koeficientas išliko neigiamas, o trijuose modeliuose (I, II ir III) šis poveikis buvo statistiškai reikšmingas. Tai rodo, kad didėjant mokesčių naštai ekonomikos augimo tempai linkę mažėti nepriklausomai nuo taikomo duomenų formavimo būdo ar papildomų kintamųjų įtraukimo. Nors IV modelyje koeficientas nebuvo statistiškai reikšmingas, jo kryptis išliko neigiama, o V modelyje mokesčių našta vėl pasižymėjo reikšmingu neigiamu poveikiu. Svarbu pažymėti, kad nė viename iš modelių nenustatyta teigiamo ir statistiškai reikšmingo mokesčių naštos poveikio ekonomikos augimui, kuris galėtų prieštarauti pirminėms tyrimo prielaidoms.

H1. Didėjanti mokesčių našta mažina ekonomikos augimą – yra patvirtinta. Gauti rezultatai atskleidžia, kad mokesčių našta nuosekliai siejama su lėtesniu ekonomikos augimu, o šio poveikio kryptis išlieka stabili įvairiuose modeliuose ir taikant skirtingas duomenų struktūras.

Atsižvelgiant į tai, kad pirmoji hipotezė buvo patikrinta remiantis penkiais modeliais, tolesnėje analizės dalyje sudaromi dar keturi modeliai, kuriais vertinama antroji hipotezė – ar mokesčių naštos poveikis ekonomikos augimui priklauso nuo šalies mokesčių sistemos tipo. Toliau pristatomas VI modelis, kuriuo pradedamas antrosios hipotezės vertinimas. Mokesčių sistemos šiame tyrime buvo suskirstytos į tris grupes pagal tiesioginių ir netiesioginių mokesčių santykį: tiesioginių mokesčių dominavimo, netiesioginių mokesčių dominavimo ir šaly, surenkančios panašų tiesioginių ir

netiesioginių mokesčių kiekį. Šis suskirstymas leido sudaryti sąveikos modelius ir patikrinti, ar mokesčių struktūra gali keisti mokesčių naštos poveikį ekonomikos augimui.

15 lentelė

VI modelio rezultatai naudojant 3 metų nepersidengiančius duomenis

VI modelis		
Kintamasis	Koeficientas	p-reikšmė
const	0,2276	0,0005***
I R BVP	-0,0203	0,0028***
Mok našta	-0,0009	0,0759*
DTM	-00,0002	0,8614
DNM	-0,000117050	0,4338
Infliacija _{n3}	0,1969	0,0111**
Atvirumas	0,00008	0,0771*
GFCF	0,0003	0,5309
M trukmė	0,0037	0,0510*
U lygis	-0,0005	0,3616
TUI _{n3}	0,0111	0,3984
Skola	0,0001	0,0278**
Efektyvumas	0,0112	0,0899*
N = 134		
R ² = 0,6431		
*-90%, **-.95%, ***-99% reikšmingumo lygmuo		

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Gretl programa atliktų skaičiavimų rezultatais

Į VI modelį įtraukti du papildomi kintamieji – DTM ir DNM, kurie žymi sąveikas tarp mokesčių naštos ir atskirų mokesčių sistemos komponentų. Šie kintamieji leidžia įvertinti, kaip mokesčių struktūra gali modifikuoti bendrą mokesčių naštos poveikį ekonomikos augimui. Nustatyta, kad šalyse, kuriuose dominuoja tiesioginiai mokesčiai ir šalyse, kuriuose dominuoja netiesioginiai mokesčiai, koeficientai modelyje yra neigiami, tačiau jų poveikis nėra statistiškai reikšmingas, todėl negalima teigti, kad mokesčių struktūros komponentai modifikuoja mokesčių naštos ryšį su ekonomikos augimu. Pagal gautus rezultatus nustatytas teigiamas, statistiškai reikšmingas ryšys tarp ekonomikos augimo ir infliacijos bei valstybės skolos. Infliacijai padidėjus 1 proc. punktu ekonomikos augimas padidėja 0,20 proc. punkto, o valstybės skola išaugus 1 proc. punktu, ekonomikos augimas padidėja 0,01 proc. punkto. Kitų nepriklausomų kintamųjų: investicijų į ilgalaikį kapitalą, tiesioginių užsienio investicijų, užimtumo lygio, ekonomikos atvirumo, mokymosi trukmės, vyriausybės efektyvumo – statistiškai reikšmingas poveikis nenustatytas, arba nustatytas su mažesniu nei 95 proc. reikšmingumu.

Atsižvelgiant į tai, kad šeštasis modelis buvo sudarytas naudojant 3 metų nepersidengiančius duomenis, septintajame modelyje siekiama įvertinti, ar rezultatai kinta taikant 3 metų persidengiančius laikotarpius. Nustačius autokoreliacijos ir heteroskedastiškumo požymius, septintajam modeliui taikytos Arellano paklaidos (žr. 16 lentelę).

VII modelio rezultatai, naudojant 3 metų persidengiančius duomenis

VII modelis		
Kintamasis	Koeficientas	p-reikšmė
const	0,2414	0,0007***
I R BVP	-0,0153	0,0289**
Mok našta	-0,0011	0,1262
DTM	0,00005	0,7211
DNM	-0,00003	0,8254
Infliacija p3	0,1761	0,0313**
Atvirumas	0,00004	0,3095
GFCF	-0,0002	0,7141
M trukmė	0,0030	0,0188**
U lygis	-0,0009	0,0381**
TUI p3	0,0079	0,6614
Skola	0,000002	0,9861
Efektyvumas	0,0112	0,1066
N = 458		
R ² = 0,5882		
*-90%, **-95%, ***-99% reikšmingumo lygmuo		

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Gretl programa atliktų skaičiavimų rezultatais

Analizuojant VII modelio rezultatus matyti, kad valstybėse, kuriose didesnė mokesčių dalis surenkama iš tiesioginių mokesčių, sąveikos koeficientas su ekonomikos augimu yra teigiamas, tačiau statistiškai nereikšmingas. Tuo tarpu šalyse, kuriose dominuoja netiesioginiai mokesčiai, nustatytas neigiamas, taip pat statistiškai nereikšmingas ryšys. Tai rodo, kad mokesčių struktūros pokyčiai šiame modelyje neturi reikšmingo modifikacinio poveikio ekonomikos augimui. Vertinant kitus modelyje esančius nepriklausomus kintamuosius, nustatyta, jog infliacija ir mokymosi trukmė daro teigiamą ir statistiškai reikšmingą poveikį ekonomikos augimui, o užimtumo lygis – neigiamą ir statistiškai reikšmingą poveikį. Pagal apskaičiuotus koeficientus, infliacijai padidėjus 1 proc. punktu, ekonomikos augimas padidėja 0,17 proc. punkto, mokymosi trukmei pailgėjus vieneriais metais, ekonomikos augimas išauga 0,3 proc. punkto, o užimtumo lygiui padidėjus 1 proc. punktu, ekonomikos augimo tempai sumažėja 0,09 proc. punkto. Kiti nepriklausomi kintamieji šiame modelyje statistiškai reikšmingo poveikio ekonomikos augimui neparodė.

Toliau analizė tęsiama pateikiant modelio rezultatus, apskaičiuotus naudojant 4 metų nepersidengiančius duomenis (žr. 17 lentelę).

VIII modelio rezultatai, naudojant 4 metų nepersidengiančius duomenis

VIII modelis		
Kintamasis	Koeficientas	p-reikšmė
const	0,2592	9,03e-05***
I R BVP	-0,0209	0,0032***
Mok našta	-0,0008	0,0913*
DTM	-0,00002	0,9142
DNM	-0,0001	0,4191
Infliacija _{n4}	0,2083	0,0234**
Atvirumas	0,00006	0,2000
GFCF	0,0002	0,6024
M trukmė	0,0036	0,0492**
U lygis	-0,0009	0,0830*
TUI _{n4}	0,0038	0,8122
Skola	0,00003	0,7408
Efektyvumas	0,0151	0,0280**
N = 107		
R ² = 0,6153		
*-90%, **-.95%, ***-99% reikšmingumo lygmuo		

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Gretl programa atliktų skaičiavimų rezultatais

Vertinant VIII modelio rezultatus matyti, kad tiek šalys, kuriose didesnė mokesčių dalis surenkama iš tiesioginių mokesčių, tiek valstybės, kuriose dominuoja netiesioginiai mokesčiai, pasižymi neigiamu, tačiau statistiškai nereikšmingu sąveikos ryšiu su ekonomikos augimu. Tokie rezultatai rodo, jog mokesčių struktūros ypatumai šiame modelyje nesukuria statistiškai reikšmingo poveikio, galinčio keisti mokesčių naštos ir ekonomikos augimo sąsają. Modelyje taip pat išryškėjo keli statistiškai reikšmingi veiksniai, darantys teigiamą poveikį ekonomikos augimui. Infliacijai padidėjus 1 proc. punktu, ekonomikos augimo tempas padidėja 0,06 proc. punkto; mokymosi trukmei pailgėjus vieneriais metais, ekonomikos augimas išauga 0,36 proc. punkto; o vyriausybės efektyvumui padidėjus 1 proc. punktu, ekonomikos augimas padidėja 1,51 proc. punkto. Kiti modelyje analizuoti nepriklausomi kintamieji statistiškai reikšmingo poveikio ekonomikos augimui neparodė.

Siekiant išplėsti analizę ilgesniam laikotarpiui, paskutiniame modelyje taikomi 4 metų persidengiantys duomenys. Kadangi sudarius modelį buvo nustatyta autokoreliacija ir heteroskedastiškumas tyrimo modeliui pritaikytos Arellano paklaidos (žr. 18 lentelė).

IX modelio rezultatai, naudojant 4 metų persidengiančius duomenis

IX modelis		
Kintamasis	Koeficientas	p-reikšmė
const	0,2402	0,0009***
I R BVP	-0,0153	0,0399**
Mok našta	-0,0011	0,1675
DTM	0,00007	0,6514
DNM	-0,00002	0,8823
Infliacija p4	0,1783	0,0217**
Atvirumas	0,00003	0,3692
GFCF	-0,0004	0,5151
M trukmė	0,0026	0,0458**
U lygis	-0,0008	0,0485**
TUI p4	0,0079	0,6962
Skola	-0,00002	0,9009
Efektyvumas	0,0117	0,1091
N = 431		
R ² = 0,5851		
*-90%, **-.95%, ***-.99% reikšmingumo lygmuo		

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Gretl programa atliktų skaičiavimų rezultatais

Analizuojant IX modelio rezultatus nustatyta, kad mokesčių sąveikos kintamieji ir šiame modelyje nedaro statistiškai reikšmingo poveikio ekonomikos augimui. Tai patvirtina, kad mokesčių struktūros skirtumai nepasirodo kaip reikšmingas veiksnys, galintis modifikuoti mokesčių naštos ir ekonomikos augimo sąryšį. Tuo tarpu keli kiti modelyje įtraukti veiksniai pasižymi statistiškai reikšmingu poveikiu. Infliacija ir mokymosi trukmė daro teigiamą įtaką ekonomikos augimui: infliacijai padidėjus 1 proc. punktu, ekonomikos augimo tempas padidėja 0,17 proc. punkto, o mokymosi trukmei pailgėjus vieneriais metais, ekonomikos augimas išauga 0,26 proc. punkto. Priešingos krypties poveikis nustatytas užimtumo lygiui – jam padidėjus 1 proc. punktu, ekonomikos augimas sumažėja 0,08 proc. punkto. Kiti kontroliniai kintamieji – ekonomikos atvirumas, investicijos į ilgalaikį kapitalą, tiesioginės užsienio investicijos, valstybės skola ir vyriausybės efektyvumas – šiame modelyje statistiškai reikšmingo ryšio su ekonomikos augimu neparodė.

Apibendrinant visų sąveikos modelių (VI - IX) rezultatus, siekta nustatyti, ar mokesčių naštos poveikis ekonomikos augimui priklauso nuo šalies mokesčių sistemos tipo, t. y. ar šis poveikis kinta priklausomai nuo to, ar valstybėje surenkama daugiau tiesioginių ar netiesioginių mokesčių. Į modelius įtraukti sąveikos kintamieji leido įvertinti galimą modifikacinį efektą, tačiau empiriniai rezultatai šio efekto nepagrindė. Visuose keturiuose modeliuose nustatyta, kad tiek šalyse, kuriose dominuoja tiesioginiai mokesčiai, tiek šalyse, kuriose surenkama daugiau netiesioginių mokesčių, sąveikos koeficientai yra statistiškai nereikšmingi. Nors koeficientų kryptys kartais skiriasi, nei viename modelyje jie nepasiekė reikšmingumo lygmens, leidžiančio teigti, kad mokesčių struktūros skirtumai modifikuoja mokesčių naštos poveikį ekonomikos augimui. Tai rodo, kad mokesčių sistemos tipas šiame tyrime nepasirodė kaip veiksnys, darantis apčiuopiamą įtaką šiam ryšiui.

Tyrimo duomenys rodo, kad mokesčių sistemos struktūra (tiesioginių ir netiesioginių mokesčių santykis) nereikšmingai modifikuoja mokesčių naštos poveikį ekonomikos augimui. Visuose sąveikos modeliuose nustatyti nereikšmingi rezultatai leidžia daryti išvadą, kad mokesčių sistemos tipas šiame tyrime nekeičia mokesčių naštos ir ekonomikos augimo ryšio, todėl H2 hipotezė atmetama.

3.4. Empirinio tyrimo rezultatų palyginimas su kitų autorių gautų empirinių tyrimų rezultatais

Šiame skyriuje lyginami šiame darbe atlikto tyrimo rezultatai su kitų autorių atliktų tyrimų, analizuojančių mokesčių naštos poveikį ekonomikos augimui, rezultatais. Toks palyginimas leidžia įvertinti ar nustatyti ryšiai atitinka ankstesnėje literatūroje išryškėjusias tendencijas, ar Europos Sąjungos šalių duomenys patvirtina ar paneigia ankstesnių tyrėjų išvadas.

Atlikto tyrimo rezultatai patvirtino, kad mokesčių našta daro neigiamą poveikį ekonomikos augimui. Toks poveikis keturiuose modeliuose buvo statistiškai reikšmingas, o viename — išliko neigiamas, nors ir nereikšmingas. Ši tendencija atitinka daugelio tyrėjų išvadas (Macek, 2014, Dima, Dima, 2017, Bacarreza ir kt., 2013), kurie taip pat nustatė, kad didesnis apmokestinimas lėtina ekonomikos augimą. Didesnė mokesčių našta mažina investicijų grąžą, riboja kapitalo kaupimą ir slopina ekonominį aktyvumą.

Tyrimo rezultatai taip pat atskleidė, kad infliacija ir mokymosi trukmė dažniausiai turi teigiamą ir statistiškai reikšmingą poveikį ekonomikos augimui. Tokias pat išvadas atlikę tyrimus taip pat pateikė Rahman, Alam (2021), Balasoju ir kt. (2023), Zhang ir kt. (2024), kuriuose žmogiškasis kapitalas identifikuojamas kaip svarbus ilgalaikio augimo veiksnys, o vidutinė infliacija gali veikti kaip ekonominį aktyvumą atspindintis rodiklis.

Užimtumo lygio neigiamas poveikis, pastebėtas šiame tyrime, taip pat sutampa su dalies analizuotos literatūros autorių (Arnold (2008), Dima ir kt., 2017, Soria ir kt., 2025) išvadomis, kad didelis užimtumo lygis ne visuomet reiškia didesnę produktyvumą — ypač jei darbo rinkoje vyrauja žemesnio našumo sektoriai.

Kiti kontroliniai kintamieji, tokie kaip ekonomikos atvirumas, tiesioginės užsienio investicijos, valstybės skola ir vyriausybės efektyvumas, šiame tyrime neparodė statistiškai reikšmingo poveikio. Šie rezultatai iš dalies atitinka analizuotos mokslinės literatūros išvadas. Batrancea ir kt. (2022), Soria ir kt. (2025) nustatė statistiškai reikšmingą poveikį, o Imamoglu (2023), Rahman, Alam (2021) nustatė, kad jų įtaka priklauso nuo regiono ir tyrimo laikotarpio, todėl poveikio kryptis nėra vienareikšmė.

Vertinant antrąją hipotezę, šiame darbe buvo tikrinama, ar mokesčių naštos poveikis ekonomikos augimui priklauso nuo vyraujančio mokesčių sistemos tipo, t. y. ar poveikis skiriasi šalyse, kuriose dominuoja tiesioginiai ar netiesioginiai mokesčiai. Remiantis keturių modelių (VI–IX) rezultatais, nustatyta, kad mokesčių sąveikos nėra statistiškai reikšmingos, o tai reiškia, kad mokesčių sistemos tipas nekeičia mokesčių naštos poveikio ekonomikos augimui. Ši išvada prieštarauja Szarowska (2013), Macek (2014), Balasoju ir kt. (2023), teiginiams, jog tiesioginių ir netiesioginių mokesčių struktūra gali lemti skirtingą poveikio stiprumą. Tačiau gauti tyrimo rezultatai sutampa su Imamoglu (2023) ir Soria ir kt. (2025) įžvalgomis, kad poveikio skirtumai dažnai nėra statistiškai reikšmingi, ypač kai analizuojamas didesnis šalių rinkinys ir ilgesnis laikotarpis.

Apmokestinimo naštos poveikis ekonomikos augimui sąveikoje su mokesčių sistema, Indrė Monkienė.

Apibendrinant galima teigti, kad šiame darbe atlikto empirinio tyrimo rezultatai didžiaja dalimi atitinka kitų autorių atliktuose tyrimuose vyraujančias išvadas: didėjanti mokesčių našta mažina ekonomikos augimą, o kontrolinių veiksnių įtaka išlieka panaši į kitų autorių nustatytas tendencijas. Ryškiausias skirtumas pastebimas tik vertinant mokesčių sąveikos poveikį, kuris šiame tyrime nenustatytas, o tai leidžia teigti, kad mokesčių sistema neturi poveikio mokesčių naštos ir ekonomikos augimo ryšiui ES šalyse.

IŠVADOS

Ekonomikos augimas yra vienas svarbiausių valstybių socialinės ir ekonominės raidos rodiklių, leidžiantis užtikrinti didesnes investicijas į viešąsias paslaugas, socialinę apsaugą, švietimą bei infrastruktūrą. Tačiau spartus augimas gali kelti pajamų nelygybės, infliacijos ir aplinkosaugos problemų riziką. Šiuos procesus valstybės gali reguliuoti per mokesčių sistemą, kuri yra vienas svarbiausių makroekonominės politikos instrumentų, darantis poveikį tiek ekonomikos stabilumui, tiek vystymosi tempams. Teorinėje analizėje nustatyta, kad mokesčių našta ir ekonomikos augimas yra glaudžiai susiję, o optimalaus apmokestinimo lygio paieška yra būtina siekiant subalansuoti biudžeto poreikius ir ekonominį aktyvumą.

Atlikta mokslinės literatūros analizė parodė, kad mokslininkai mokesčių naštos ir ekonomikos augimo ryšį analizuoja skirtingais pjūviais: vertindami atskirų mokesčių grupių poveikį, analizuodami mokesčių struktūrą, bendrą fiskalinę našlą. Empiriniai atliktų tyrimų rezultatai įvairiose šalyse nėra vienodi, tačiau dažniausiai nustatoma, kad didėjanti mokesčių našta lėtina ekonomikos augimą, o poveikio stiprumas priklauso nuo ekonomikos išsivystymo lygio, viešųjų finansų valdymo efektyvumo ir mokesstinės sistemos šalyje.

Atsižvelgiant į gautus teorinės analizės rezultatus, tyrimas buvo atliktas naudojant 27 Europos Sąjungos šalių 2004-2023 m. panelinius duomenis, vertinant ekonomikos augimo rodiklį. Pagrindinis nepriklausomas kintamasis – mokesčių našta. Analizei taip pat taikyti kontroliniai kintamieji, atspindintys ekonomines, socialines ir fiskalines šalies charakteristikas: ekonomikos atvirumas, kainų lygis, investicijos į ilgalaikį kapitalą, mokymosi trukmė, užimtumo lygis, tiesioginės užsienio investicijos, valstybės skola ir vyriausybės efektyvumas. Tyrimui sudaryti devyni mažiausių kvadratų modeliai, kuriuose taikyti 3 ir 4 metų tiek persidengiantys, tiek nepersidengiantys duomenų intervalai ir atlikti būtini patikimumo testai.

Empirinis tyrimas, atliktas naudojant panelinius 27 ES šalių duomenis, sudarant devynis skirtingus modelius. Rezultatai patvirtino esminį teorinį ryšį – mokesčių našta daro neigiamą poveikį ekonomikos augimui. Penkiuose pagrindiniuose modeliuose (I–V) mokesčių naštos koeficientas buvo neigiamas, keturiuose modeliuose – neigiamas ir statistiškai reikšmingas ir nė viename modelyje nebuvo nustatyta teigiamo poveikio. Tai rodo stabilų ir nuoseklų ryšį, nepriklausomai nuo įtrauktų kontrolinių kintamųjų. Taip pat nustatyta, kad duomenų struktūros pakeitimai nekeičia bendro rezultato – mokesčių naštai didėjant, ekonomikos augimas lėtėja.

Kontrolinių kintamųjų analizė papildė bendrą tyrimo interpretaciją. Infliacija ir mokymosi trukmė daugelyje modelių turėjo teigiamą ir statistiškai reikšmingą poveikį ekonomikos augimui, kas rodo žmogiškojo kapitalo svarbą ir išsivysčiusių šalių ekonominį stabilumą. Tuo tarpu užimtumo lygis pasirodė turintis neigiamą poveikį augimui, o tai gali būti susiję su struktūriniu darbo rinkos specifika, kuomet didėjantis užimtumas nebūtinai reiškia didėjantį produktyvumą. Kiti kintamieji: tiesioginės užsienio investicijos, ekonomikos atvirumas, investicijos į ilgalaikį kapitalą, valstybės skola beveik visuose modeliuose nebuvo statistiškai reikšmingi, o tai gali būti paaiškinama ribotu šių rodiklių vienatiškumu ES mastu arba jų poveikio pasireiškimu ilgesniu laikotarpiu.

Atliekant tyrimą taip pat buvo tiriama ar mokesčių naštos poveikis ekonomikos augimui priklauso nuo mokesčių sistemos tipo, t. y. ar skiriasi šalyse, kuriose dominuoja tiesioginiai ar netiesioginiai mokesčiai. Keturi sąveikos modeliai, kuriais buvo vertinamas mokesčių struktūros poveikis, parodė, kad šis ryšys nenustatytas – tiesioginių ar netiesioginių mokesčių dominavimas nekeičia mokesčių

Apmokestinimo naštos poveikis ekonomikos augimui sąveikoje su mokesčių sistema, Indrė Monkienė.

naštos poveikio. Sąveikos koeficientai visuose modeliuose buvo statistiškai nereikšmingi, nepriklausomai nuo taikytų duomenų struktūrų. Tai leidžia teigti, kad ES šalių mokesčių struktūra yra per mažai diferencijuota, jog sukeltų reikšmingus poveikio skirtumus.

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima teigti, kad tyrimo metu H1 hipotezė buvo patvirtinta – didėjanti mokesčių našta lėtina ekonomikos augimą. H2 hipotezė atmesta – mokesčių poveikis nepriklauso nuo mokesčių sistemos tipo. Duomenų analizė taip pat patvirtino, kad tyrimo rezultatai yra stabilūs nepriklausomai nuo naudotų laikotarpių (persidengiančių ir nepersidengiančių), o modeliai atitiko statistinio tinkamumo reikalavimus. 27 ES šalių 2004-2023 m. atlikta analizė parodė aiškią tendenciją – didėjant mokesčių naštai, ekonomikos augimo tempai lėtėja, o mokesčių struktūra šio ryšio nekeičia.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Andreea, C., L., Mihai, U., D. (2022). The relationship between taxation and economic growth. Study case: cee countries. *Revista Economica*. Vol. 71, No. 3. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/profile/Loredana-Andreea-Chitoiu-2/publication/368666654_THE_RELATIONSHIP_BETWEEN_TAXATION_AND_ECONOMIC_GROWTH_STUDY_CASE_CEE_COUNTRIES/links/63f480070d98a97717a72c0d/THE-RELATIONSHIP-BETWEEN-TAXATION-AND-ECONOMIC-GROWTH-STUDY-CASE-CEE-COUNTRIES.pdf
2. Arnold, J. M. (2008). Do tax structures affect aggregate economic growth? *Empirical evidence from a panel of OECD countries*. *OECD Economics Department Working Papers*, No. 643. OECD Publishing. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/23535760_Do_Tax_Structures_Affect_Aggregate_Economic_Growth_Empirical_Evidence_from_a_Panel_of_OECD_Countries
3. Bacarreza, C., Gusvarov, M., V., Jorge, V., V. 2013. Taxation and Economic Growth in Latin America. IDB Publications (Working Papers). *Inter-American Development Bank*. Prieiga per internetą: <https://publications.iadb.org/en/taxation-and-economic-growth-latin-america>
4. Bakasoiu, N., Chifu, I., Oancea, M. (2023). Impact of Direct Taxation on Economic Growth: Empirical Evidence Based on Panel Data Regression Analysis at the Level of Eu Countries. *Sustainability* 2023, 15(9), 7146. Prieiga per internetą: <https://www.mdpi.com/2071-1050/15/9/7146>
5. Barro, R. J. (1991). Economic growth in a cross section of countries. *The Quarterly Journal of Economics*, 106(2), 407–443. Prieiga per internetą: <https://academic.oup.com/qje/article-abstract/106/2/407/1905452>
6. Benassy, J. P. (2011). *Macroeconomic theory*. New York: Oxford University Press.
7. Bikas, E., Subačienė, R., Staniulienė-Krliuotytė, G., Astrauskaitė, I. (2015). *Gyventojų pajamų apmokestinimas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
8. Boston, I., Toma, K., Aevoae, G., M., Robu, I., B. (2022). Effects of Internal and External Factors on Economic Growth in Emerging Economies: Evidence from CEE Countries. *Easter European Economics*, Vol. 61. (2023). Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00128775.2022.2109489>
9. Buškevičiūtė, E., Pukelienė, V. (1998). *Valstybės mokesčių sistema*. Kaunas: Technologija.
10. Butkus, M., Matuzevičiūtė, K. (2009). Regioninis išsilavinusios darbo jėgos paskirstymas ir ekonomikos augimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 1 (14). p. 44-52.
11. Bužinskienė, R. ir Vaitaitienė L. (2020). Mokestinė apskaita keičiantis verslo formai Lietuvoje. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*, 16, p. 77-85 Prieiga per internetą: <https://vb.svako.lt/object/elaba:78418176/>
12. Callen, T. (2017). *Gross Domestic Product: An Economy's All*. Prieiga per internetą: [Back to Basics– Economic Concepts Explained - International Monetary Fund - Google knygos](#)

13. Celikay, T. (2018). An Evaluation of Tax Ethics Conceptualization: Eskisehir-Kutahya Case Study. *Maliye dergisi* 2018 (Journal Indexed in ESCI). Prieiga per internetą: [An Evaluation of Tax Ethics Conceptualization: Eskisehir-Kutahya Case Study | AVESİS](#)
14. Choudhary, R., Ruch, F. U., & Skrok, E. (2024). Taxing for Growth: Revisiting the 15 Percent Threshold. *World Bank Working Paper*. Prieiga per internetą: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099148510042470680>
15. Dahal, A. K. (2020). Tax-to-GDP Ratio and the Relation of Tax Revenue with GDP. *Esearcher A Research Journal of Culture and Society* 4(1):80-96. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/348005023_Tax-to-GDP_Ratio_and_the_Relation_of_Tax_Revenue_with_GDP_Nepalese_Perspective
16. Darmavičiūtė, V. (2016). Lietuvos mokesčių sistemos efektyvumo vertinimas. *Apskaitos ir finansų mokslas ir studijos: problemos ir perspektyvos*, Vol. 10, No. 1, p. 25 – 39.
17. Dima, B., Dima, S., M. (2017). Does Corporate Tax Burden Affect Growth? Evidwnces from OECD Countries. *Journal of Heterodox Economics*. Vol. 4. No. 2. Prieiga per internetą: <https://reference-global.com/article/10.1515/jheec-2017-0004>
18. Europa, (2025). Prieiga per internetą: <https://op.europa.eu/webpub/com/eu-what-it-is/lt/>
19. EUR-Lex (2025). Prieiga prie Europos Sąjungos teisės. ES teisės aktų santraukos mokesčių administravimo klausimais. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html>
20. Gaigalis, V., Škėma, R. (2017). *Kuro ir energijos naudojimo Lietuvoje ir jos pramonėje 2010–2015 m. analizė*. Vol. 63 (1)(2017). Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/318844768_Kuro_ir_energijos_naudojimo_Lietuvoje_ir_jos_pramoneje_2010-2015_m_analize
21. Gaspar, V., Jaramillo, L., & Wingender, P. (2016). Tax Capacity and Growth: Is There a Tipping Point? *IMF Working Paper WP*, vol. 16 No. 234. Prieiga per internetą: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2016/wp16234.pdf>
22. Giedraitis, V., R., Stavytsky, A., Kharlamova, G., Ulvidienė, E. (2023). Bring on the Light: Reduction of the Corporate Shadow Economy by Tax Reform. *Access to Justice in Eastern Europe*. Nr. 6(4) p. 1–12. Prieiga per internetą: <https://ajee-journal.com/bring-on-the-the-light-reduction-of-the-corporate-shadow-economy-by-tax-reform#>
23. Goff, B., Lebedinsky, A., Lile, S. (2012). A matched pairs analysis of state growth differences. *Contemporary Economic Policy*, Vol. 30, No. 2. Prieiga per internetą: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1465-7287.2011.00258.x>
24. Guzy M., J. (2017). The Principles of Tax Law Equality in The Context of Direct Taxation. *Journal of economics and Management*. Vol. 30 No. 30. P. 70-84. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/322001048_The_Principles_of_Tax_Law_Equality_in_The_Context_of_Direct_Taxation
25. Gokal, V., Hanif, S. (2004). *Relationship between inflation and economic growth*. Working Paper No. 2004/04. Economics Departament, Reserve Bank of Fiji.
26. Gylys, P. (2007). Mokesčių našta ir tarptautinė mokesčių konkurencija. *Mokesčių žinios* Nr. 27 (537).

27. Imamoglu, I., K. (2023). Tax Revenues and Economic Growth: Evidence from Panel Quantile Regression Analysis. *Internetonial Journal of Human and Edutacion*. Vol. 9. Nr. 20. P. 419-437. Prieiga per internetą: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3310843>
28. Imbrasienė, A. (2008). Mokesčių sistemos vertinimo metodika. Lietuvos žemės ūkio universitetas. *Jaunasis mokslininkas 2008*, Akademija, 2008, ISSN 1822 – 9913, p. 158-162. Prieiga per internetą: <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/3bfb2fad-8d4f-44e2-a7da-2d007b5e083b/content>
29. Jakeliūnaitė, S., Skvarciany, V. (2019). *Tiesioginių užsienio investicijų įtaka ekonomikos augimui*. 22-osios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Mokslas – Lietuvos ateitis“ teminė konferencija "Ekonomika ir vadyba", 13. Vilnius: VGTU leidykla Technika, 2019, p. 1–10.
30. Jakutis, A., Petraševičius, V., Stepanovas, A., Šečkutė, L., Zaicev, S. (2007). *Ekonomikos teorija*. Vilnius: Eugrimas.
31. Jaskėlevičius, K. (2008). *Makroekonomikos pagrindai*. Vilnius: Petro ofsetas.
32. Juškevičienė, D. (2012). Žemės ūkio veiklą vykdančių gyventojų tiesioginės mokesčių naštos diferencijavimo vertinimas. *Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas*. Research papers. 2012. Vol. 2 (31).
33. Kazlauskienė, V. (2012). *Finansai*. Kaunas: Technologija.
34. Kneller, R., Bleaney, M. F., & Gemmell, N. (1999). Fiscal policy and growth: Evidence from OECD countries. *Journal of Public Economics*, 74(2), 171–190. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0047272799000225>
35. Macek, R. (2014). The Impact of Taxation on Economic Growth: Case Study of OECD Countries. *Review of economic perspectives – narodohospodarsky obzor*, Vol. 14, Issue 4, 2014, p. 309–328. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/276088447_The_Impact_of_Taxation_on_Economic_Growth_Case_Study_of_OECD_Countries
36. Mankiw, N. G., Romer, D., & Weil, D. (1992). A contribution to the empirics of economic growth. *Quarterly Journal of Economics*, 107(2), 407–437. Prieiga per internetą: <https://academic.oup.com/qje/article-abstract/107/2/407/1838296>
37. Novošinskienė, A., Stankauskaitė, A. (2010). *Mokesčių naštos apskaičiavimo ir analizės tyrimas*. Apskaitos ir finansų mokslas ir studijos: problemos ir perspektyvos : septintosios tarptautinės mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys. Kaunas : Akademija, 2010, Nr. 1(7). Prieiga per internetą: <https://www.vdu.lt/cris/entities/publication/b758668d-eea7-41c4-bc45-3c590c6440d6>
38. Osiobe, E. U. (2019). A Literature Review of Human Capital and Economic Growth. *Business and Economic Research*, 9 (4). Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/337144224_A_Literature_Review_of_Human_Capital_and_Economic_Growth
39. OECD. (2018). Domestic Revenue Mobilisation: *A New Database on Tax Levels and Policy Issues*. Prieiga per internetą:

- https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2018/06/domestic-revenue-mobilisation_9fd28503/a87feae8-en.pdf
40. Potelienė, S., Tamašauskienė, Z. *Žmogiškojo kapitalo konceptualizacija: raida, samprata ir formavimas*. Verslo sistemos ir ekonomika. Vol. 4 (1) 2014. P. 89-105. Prieiga per internetą: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:3534500/index.html>
41. Rahman, M., M., Alam, K. (2021), *Exploring the driving factors of economic growth in the world's largest economies*. *Heliyon*, Vol. 7, No. 5. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405844021012123>
42. Romer, P. M. (1990). Endogenous technological change. *Journal of Political Economy*, 98(5), S71–S102. Prieiga per internetą: https://web.stanford.edu/~klenow/Romer_1990.pdf
43. Siudavičius, B., Endirjaitis, M., (2020). *Viešųjų finansų teisė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
44. Snieška, V., Čiburienė, J. (2005). *Makroekonomika*. Kaunas: Technologija.
45. Stačiokas, R., Rimas, J. (2004). *Mokesčiai: teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija.
46. Szarowska, I. (2013). Effects of taxation by economic functions on economic growth in the European Union. *MPRA*. No. 59781. Prieiga per internetą: <https://ideas.repec.org/p/pra/mprapa/59781.html>
47. Soria, A., P., Vera, B., E., G., Ruben, J., B., H., Anzualdo, V., I., T. (2025). Política fiscal para el crecimiento económico con equidad en el Perú 2000-2023. *Prohominum*. Vol. 7. No. 3. e-ISSN: 2665-0169. Prieiga per internetą: [Política fiscal para el crecimiento económico con equidad en el Perú 2000-2023 | Prohominum](https://prohominum.org.pe/index.php/prohominum/article/view/1000)
48. Šetikienė, A., (2022). *Heterogeniškumo finansializacijos poveikio ilgojo laikotarpio ekonomikos augimui vertinimas*. (Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas).
49. Tanchev, S. (2016). The role of the proportional income tax on economic growth of Bulgaria. *Ikonomicheski Izsledvania*, Vol. 25 (2016), p. 66–77. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/308954560_The_Role_of_The_Proportional_Income_Tax_on_Economic_Growth_of_Bulgaria
50. Tiley, J. (2008). *Revenue Law*. Oxford: Hart Publishing.
51. Timinskaitė, A., Ramanauskaitė, A., Rudžionienė, K. (2023). Mokesčių moralė Lietuvoje. *Studijos - verslas - visuomenė: dabartis ir ateities įžvalgos*. Nr. 8. 2023. Prieiga per internetą: <https://ojs.kvk.lt/index.php/SVV/article/view/293>
52. Vainienė, R. (2020). *Ekonominių terminų žodynas internete*. Prieiga per internetą: <https://zodynas.vz.lt/Mokesciu-nasta>